

---

# **SpareBank 1 Ringerike Hadeland**

## **Pilar 3**

**Per 31.12.2018**

## 0 Innhold

0	Innhold.....	2
1	Innledning.....	4
2	Kapitalkrav og kapitalmål .....	4
2.1	Kapitaldekningsregelverket.....	4
2.2	Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital.....	4
2.3	Pilar 2 – Vurdering av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging.....	5
2.4	Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon.....	6
2.5	Konsernets kapitalmål .....	6
3	Regulatorisk kapital .....	6
3.1	Konsolidering for kapitaldekningsformål .....	6
3.2	Regulatorisk kapitaldekning .....	7
3.3	Uvektet kjernekapitalandel .....	10
4	Konsernet .....	11
4.1	Konsernstruktur.....	11
4.2	Organisasjonskart.....	12
4.3	Risiko- og kapitalstyring.....	13
4.3.1	Overordnet risikoprofil.....	13
4.3.2	Rammeverk for risiko- og kapitalstyring .....	13
4.3.3	Sentrale roller og ansvarsområder.....	16
4.4	Godtgjørelsesordninger.....	18
4.5	Overordnet risikoeksponering.....	18
5	Kredittrisiko .....	19
5.1.1	Styring og kontroll av kredittrisiko .....	19
5.1.2	Eksponering .....	21
6	Markedsrisiko .....	26
6.1	Styring og kontroll av markedsrisiko .....	26
7	Likviditetsrisiko.....	27
7.1	Styring og kontroll av likviditetsrisiko .....	27
7.2	Porteføljeinformasjon .....	28
7.2.1	Diversifisering og langsiktig finansiering .....	28
7.2.2	Overlevelse .....	30
8	Operasjonell risiko.....	31
8.1	Styring og kontroll av operasjonell risiko .....	31
8.1.1	Risikoanalyser .....	31
8.1.2	Tap, hendelser og kundeklager .....	32

---

8.1.3	Kontinuerlig forbedring .....	32
8.1.4	Lederbekreftelsen .....	32
9	Compliance risiko .....	32
9.1	Styring og kontroll .....	32
10	Eierrisiko .....	32
10.1	Styring og kontroll .....	33
10.2	Eksposering .....	33

## 1 Innledning

Pilar 3 er et myndighetsfastsatt krav til offentliggjøring av informasjon om kapital- og risikoforhold. Dette dokumentet gir en beskrivelse av risiko- og kapitalstyring i SpareBank 1 Ringerike Hadeland. Dokumentet skal dekke kapitaldekningsreglens spesifikke krav om offentliggjøring av finansiell informasjon (Pilar 3). Informasjonen er ment å gi markedsaktører bedre grunnlag for å vurdere:

- Bankens risikonivå
- Bankens risikostyring og kontroll
- Bankens kapitalsituasjon og kapitalbehov

Alle tall er oppgitt i millioner kroner dersom ikke annet er beskrevet.

Utover den informasjonen som er tilgjengelig i dette dokumentet med vedlegg vises det til Om oss/investor på SpareBank 1 Ringerike Hadeland sin hjemmeside.

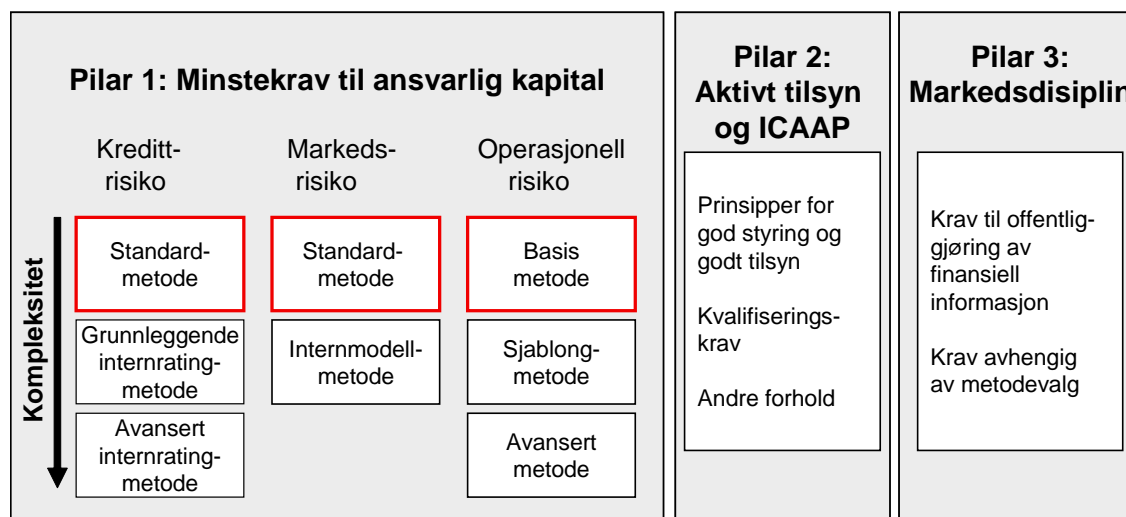
## 2 Kapitalkrav og kapitalmål

### 2.1 Kapitaldekningsregelverket

Kapitaldekningsregelverket baseres på tre pilarer, hvorav pilar 3 dekkes av dette dokumentet.

- Pilar 1 omhandler minimumskrav til ansvarlig kapital
- Pilar 2 vurdering av samlet kapitalbehov og tilsynsmessig oppfølging
- Pilar 3 omhandler markedsdisiplin og krav til ekstern rapportering av risikoforhold

Kapitaldekningsregelverket inneholder ulike metoder for beregning av kapitalkravet i pilar 1 og pilar 2. SpareBank 1 Ringerike Hadeland benytter, som de fleste sammenlignbare banker, standardmetode for beregning av kredittrisiko og markedsrisiko, samt basismetoden for operasjonell risiko.



### 2.2 Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital

Det følger av finansforetaksloven at banker som minimum skal ha en ren kjernekapital, kjernekapital og ansvarlig kapital på henholdsvis 4,5, 6 og 8 % av risikovektet beregningsgrunnlag. I tillegg skal bankene ha en bevaringsbuffer på 2,5 %, en systemrisikobuffer på 3 % og en motsyklisk kapitalbuffer mellom 0 og 2,5 %. Systemviktige banker skal i tillegg ha en buffer på 2 %. SpareBank 1 Ringerike Hadeland er ikke definert som systemviktig. Bufferkravene skal oppfylles med ren kjernekapital, og

kravene gjelder på morbank og på konsolidert nivå. Til sammen gir dette banken et minste- og bufferkrav til ren kjernekapitaldekning, kjernekapital og kapitaldekning etter pilar 1 som oppsummert i tabellen under:

	31.12.2018		31.12.2019*	
	Systemviktige	Øvrige	Systemviktige	Øvrige
Ren kjernekapitaldekning	14,0 %	12,0 %	14,5 %	12,5 %
Kjernekapitaldekning	15,5 %	13,5 %	16,0 %	14,0 %
Kapitaldekning	17,5 %	15,5 %	18,0 %	16,0 %

Kravet til motsyklisk kapitalbuffer fastsettes av Finansdepartementet hvert kvartal og har fra 31. desember 2017 vært 2,0 prosent. Finansdepartementet besluttet 13. desember 2018 at nivået på det motsykliske bufferkapitalnivået skal økes til 2,5 % fra 31. desember 2019, i tråd med råd fra Norges Bank.

### 2.3 Pilar 2 – Vurdering av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging.

I tillegg til minstekrav til ansvarlig kapital etter pilar 1, krever pilar 2 i kapitaldekningsregelverket at bankene gjennomfører en intern kapitalvurderingsprosess (Internal Capital Adequacy Assessment Process - ICAAP) for å ta stilling til foretakets samlede kapitalbehov. Kapitalbehovet skal dekke risikoer som det ikke i tilstrekkelig grad er tatt hensyn til i beregning av minimumskravet etter pilar 1.

Formålet med prosessen er å gjennomføre en strukturert og dokumentert prosess for vurdering av konsernets risikoprofil for å sikre at foretaket har tilstrekkelig kapital til å dekke risikoen forbundet med virksomheten. I tillegg skal bankene ha en strategi for å opprettholde tilstrekkelig kapitalnivå hensyntatt forretningsplaner, vekst og tilgang til kapitalmarkedene.

Høsten 2016 publiserte Finanstilsynet rundskriv 12/2016 «Finanstilsynets praksis for vurdering av risiko og kapitalbehov». SpareBank 1 Ringerike Hadeland har tilpasset sin ICAAP-prosess i overensstemmelse med rundskrivet, samt andre føringer som Finanstilsynet har gitt i forbindelse med bankenes vurdering av risiko og kapitalbehov<sup>1</sup>.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har med bakgrunn i overnevnte rundskriv beregnet et pilar 2-tillegg i en prosess som omfatter morbanken, datterselskaper og eierposter i tilknyttede selskaper/ felleskontrollerte virksomheter. Prosessen er basert på en vurdering av risikoeksponering og kvaliteten i styring og kontroll av risiko.

Finanstilsynet skal evaluere ICAAP-prosessen og resultatene av prosessen, og fastsetter deretter et pilar 2-krav for hver enkelt bank basert på tilsynets vurdering av risiko og kapitalbehov (Supervisory Review Evaluation Process - SREP).

Finanstilsynet ferdigstilte 2. februar 2018 sin første SREP-vurdering av SpareBank 1 Ringerike Hadeland. Pilar 2-kravet ble satt til 1,7 prosent av risikovektet volum. Pilar 2-kravet trådte i kraft 31. mars 2018 og vil gjeldende fram Finanstilsynet gjør et nytt vedtak, senest innenfor en 3 års periode. Kravet er fastsatt etter en helhetsvurdering av risikoen i banken, særlig knyttet til kreditt-, markeds- og eierrisikoen overfor SpareBank 1 Gruppen.

<sup>1</sup> <https://www.finanstilsynet.no/tema/kapitaldekning/vurdering-av-samlet-kapitalbehov-og-tilsynsmessig-oppfolging-pilar-2/>

## 2.4 Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon

Formålet med pilar 3 er å bidra til økt markedsdisiplin og gjøre det lettere å sammenligne bankene. Bankene skal offentliggjøre opplysninger som gir markedsaktørene mulighet til å vurdere bankenes risikoprofil, kapitalisering, samt styring og kontroll av risiko. Informasjonen skal gis på en forståelig måte som gjør det mulig å sammenligne ulike banker andre finansforetak. Informasjonen skal i all hovedsak offentliggjøres minst årlig samtidig med årsregnskapet.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har tilpasset pilar 3-rapporteringen til rundskriv 5/2018 «Offentliggjøring av finansiell informasjon – kommisjonsforordninger og anbefalinger fra EBA», dog hensyntatt bankens størrelse, omfang og kompleksitet (proporsjonalitetsprinsippet).

## 2.5 Konsernets kapitalmål

Konsernets overordnede strategiske mål settes ut fra at de skal underbygge en moderat risikoprofil hvor konsernet skal være blant Norges mest solide og lønnsomme regionale finanskonsern.

Konsernets soliditet uttrykkes gjennom den regulatoriske kapitaldekningen, og ved fastsettelse av kapitalnivået legger konsernet vekt på følgende:

- Tilfredsstillende ren kjernekapitaldekning ut fra ønsket risikoprofil og myndighetsfastsatte krav.
- Langsiktig og god tilgang på innlån i kapitalmarkedene
- Tilfredsstillende egenkapitalavkastning
- Stabil og forutsigbar utbyttepolitikk
- Utnyttelse av vekstmuligheter i konsernets markedsområde

Det fastsatte kapitalnivået skal sikre at konsernet har tilstrekkelig kapital til å oppfylle offentlige pålagte myndighetskrav til kapitaldekning.

Konsernet har følgende kapitalmål per 31.12.2018<sup>2</sup>:

	Pilar 1 krav per 31.12.2018		Pilar 2 iht SREP	Bankens kapitalkrav	Bankens kapitalmål
	Systemviktige	Øvrige			
Ren kjernekapitaldekning	14,0 %	12,0 %	1,7 %	13,7 %	15,0 %
Kjernekapitaldekning	15,5 %	13,5 %	1,7 %	15,2 %	15,5 %
Kapitaldekning	17,5 %	15,5 %	1,7 %	17,2 %	17,5 %
Uvektet kjernekapitaldekning	6,0 %	5,0 %	-	5,0 %	6,0 %

## 3 Regulatorisk kapital

### 3.1 Konsolidering for kapitaldekningsformål

Fra 2018 foretar banken ved anvendelse av regler om kapitalkrav forholdsmessig konsolidering av eierandeler i samarbeidende gruppe, jfr Finansforetaksloven § 17-13. Banken foretar forholdsmessig konsolidering for eierandeler i SB1 Boligkreditt AS, SB1 Næringskreditt AS, SB1 Kredittkort AS, SB1 Finans Østlandet AS og SamSpar Bankinvest I AS (BN Bank). Bankens investering i datterselskapene Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland og SpareBank 1 Økonomihuset AS faller inn under

<sup>2</sup> Styret reviderte kapitalmålene i januar 2019 som følge av at motsyklisk kapitalbuffer øker fra 2,0 til 2,5 prosent fra og med 31.12.2019. Kapitalmålet for kjerne- og kapitaldekning økte med 0,5 prosentpoeng til henholdsvis 16,0 og 18,0 prosent.

størrelsesunntaket i CRR/CRD IV forskriftenes §17, og det utarbeides således ikke kapitaldekning på konsolidert nivå.

De vesentligste forskjellene fra ordinær konsolidering etter IFRS oppstår som følge av forholdsmessig konsolidering av ovenfornevnte selskaper.

Tabellen nedenfor gir en oversikt over selskaper i konsernet og hvordan de behandles etter IFRS-konsolidering og kapitalmessig konsolidering.

### Outlines of the differences in the scopes of consolidation

**Frequency: Annually**

a	c	c	g
Name of the entity	Method of accounting consolidation	Method of regulatory consolidation	Description of the entity
Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland	Full consolidation	Exempt from consolidation	Real estate broker
SpareBank 1Økonomihuset AS	Full consolidation	Exempt from consolidation	Accounting and bookkeeping
Samarbeidende Sparebanker AS	Full consolidation	Exempt from consolidation	Financial holding company and office center
SamSpar Bankinvest AS	Full consolidation	Proportional consolidation	Financial holding company
SpareBank 1B oligkreditt AS	Financial investment at fair value	Proportional consolidation	Covered bond issuer
SpareBank 1Næringskreditt AS	Financial investment at fair value	Proportional consolidation	Covered bond issuer
SpareBank 1Kredittkort AS	Financial investment at fair value	Proportional consolidation	Financing company
SpareBank 1Finans Østlandet	Financial investment at fair value	Proportional consolidation	Financing company

### 3.2 Regulatorisk kapitaldekning

Per 31. desember 2018 er kravet til bevaringsbuffer 2,5 prosent, systemrisikobuffer 3 prosent og motsyklisk kapitalbuffer 2 prosent. Disse kravene er i tillegg til kravet om ren kjernekapital på 4,5 prosent, slik at samlet minstekrav til ren kjernekapital er 12 prosent. I tillegg har Finanstilsynet fastsatt et pilar 2-krav for SpareBank 1 Ringerike Hadeland på 1,7 prosent med virkning fra 31.03.2018. Totalt minstekrav til ren kjernekapital, inklusive pilar 2-kravet, er dermed 13,7 prosent.

Finansdepartementet har besluttet at det motsykliske kapitalbufferkravet skal økes til 2,5 prosent fra 31.12.2019.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland benytter standardmetoden for kredittrisiko og basismetoden for operasjonell risiko.

Konsernets mål om ren kjernekapitaldekning er minimum 15 prosent. Målet for total kjernekapital er 15,5 prosent og målet for total kapitaldekning er 17,5 prosent.

**Forholdsmessig konsolidering**

(Hele tusen kroner)	<b>31.12.18</b>	<b>31.12.17</b>
Ren kjernekapital	3.166.968	-
Kjernekapital	3.232.485	-
Ansvarlig kapital	3.640.821	-
Totalt beregningsgrunnlag	19.045.778	-
Ren kjernekapitaldekning	16,6 %	-
Kjernekapitaldekning	17,0 %	-
Kapitaldekning	19,1 %	-
Uvektet kjernekapitaldekning (Leverage ratio)	8,9 %	-

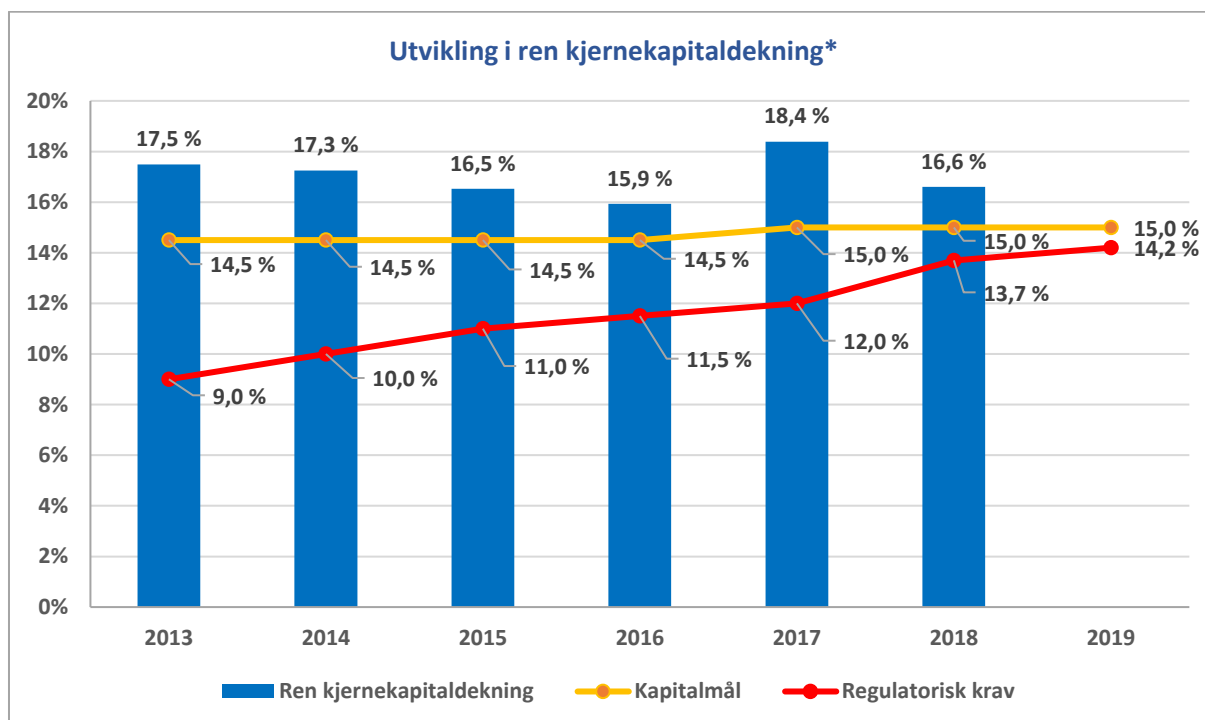
**MORBANK**

(Hele tusen kroner)	<b>31.12.18</b>	<b>31.12.17</b>
Egenkapitalbevis	1.565.041	1.565.041
Overkursfond	491.692	491.692
Utlejningsfond, grunnfond og kompensasjonsfond	1.081.046	946.945
Fond for urealiserte gevinster	38.234	20.141
Avsatt til gaver og utbytte	170.427	165.603
Annen egenkapital	-17.388	-21.632
<b>Balanseført egenkapital</b>	<b>3.329.052</b>	<b>3.167.790</b>
Balanseført egenkapital som ikke inngår i kjernekapital	-175.321	-165.765
Verdiendringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-13.842	-3.595
Fradrag for utsatt skatt (Basel II), goodwill og andre immaterielle eiendeler	-1.229	-1.383
Fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor <sup>1</sup>	-594.982	-474.342
Tilleggsfradrag i ren kjernekapital som Institusjonen anser som nødvendige	-23.963	-
<b>Ren kjernekapital</b>	<b>2.519.715</b>	<b>2.522.707</b>
Fondsobligasjoner	-	-
Fradrag for vesentlige og ikke vesentlige eierandeler i finansiell sektor	-	-
<b>Kjernekapital</b>	<b>2.519.715</b>	<b>2.522.707</b>
Tidsbegrenset ansvarlig kapital	312.000	250.000
Fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor <sup>1</sup>	-23.114	-62.580
<b>Ansvarlig kapital</b>	<b>2.808.601</b>	<b>2.710.127</b>



<b>Risikoveld beregningsgrunnlag</b>		
Stater	-	-
Lokale og regionale myndigheter	13.452	27.839
Institusjoner	243.587	202.507
Foretak	3.093.921	3.369.326
Massemarked	1.782.622	1.808.367
Pant sikkerhet i eiendom	7.518.356	6.947.832
Forfalte engasjementer	30.565	35.518
Høyrisikoengasjementer	-	-
Obligasjoner med fortrinnsrett	117.906	109.638
Andeler i verdipapirfond	412.058	-
Øvrige engasjementer	145.940	166.058
<b>Sum kredittrisiko</b>	<b>13.358.407</b>	<b>12.667.085</b>
Operasjonell risiko	1.113.738	1.029.236
Motpartsrisiko derivater (CVA-risiko)	27.139	20.723
<b>Totalt beregningsgrunnlag</b>	<b>14.499.285</b>	<b>13.717.045</b>
<b>Kapitaldekning</b>		
Ren kjernekapitaldekning	17,4 %	18,4 %
Kjernekapitaldekning	17,4 %	18,4 %
Kapitaldekning	19,4 %	19,8 %
<b>Bufferkrav</b>		
Bevaringsbuffer (2,50 %)	362.482	342.926
Morsyklisk buffer (2,00 %)	289.986	274.341
Systemrisikobuffer (3,00 %)	434.979	411.511
Sum bufferkrav til ren kjernekapital	1.087.446	1.028.778
Minimumskrav til ren kjernekapital (4,50 %)	652.468	617.267
Tilgjengelig ren kjernekapital	779.801	876.662
Uvektet kjernekapitaldekning (Leverage ratio)	10,6 %	11,2 %

1. I henhold til Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for finansinstitusjoner, oppgjørssentraler og verdipapirforetak skal fradraget for ikke-vesentlige investeringer i selskaper i finansiell sektor fases inn med følgende prosentsats:  
i 2017: 80 prosent  
i 2018: 100 prosent



\* Forholdsmessig konsolidert f.o.m. 2018

### 3.3 Uvektet kjernekapitalandel

Uvektet kjernekapitalandel beregnes som konsernets kjernekapital som andel av konsernets eksponeringsmål. Eksponeringsmål defineres som summen av balanseførte eiendeler tillagt ikke-balanseførte trekkrettigheter, garantier og ubenyttede rammer. SpareBank 1 Ringerike Hadeland er per 31.12.2018 underlagt et minstekrav til ansvarlig kapital på 5 prosent. Konsernets mål om uvektet kjernekapitalandel er minimum 6 prosent.

Tabellen nedenfor viser uvektet kjernekapitalandel per 31.12.2018.

#### Eksposering på balansen (eksklusiv derivater)

Sum eiendeler (fratrukket derivater)	23.010
Eiendeler fratrukket i kjernekapital	-619
<b>Sum eiendeler fratrukket derivater samt fradrag i kjernekapital</b>	<b>22.391</b>

#### Derivateksponeringer

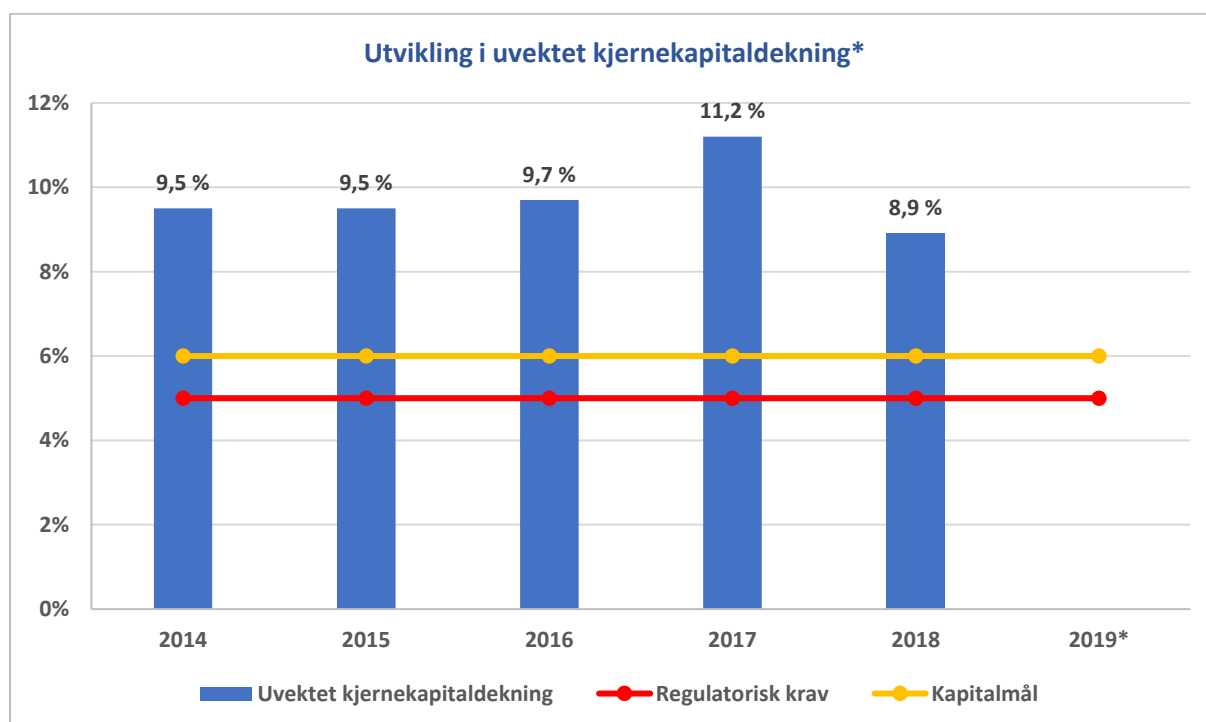
<b>Sum derivateksponering</b>	<b>51</b>
-------------------------------	-----------

#### Poster utenom balansen

Nominell verdi av utenombalanseposter	3.679
-Justering for konverteringsfaktorer	-2.332
<b>Eksposering for poster utenom balansen</b>	<b>1.347</b>

#### Kapital- og eksponeringsmål

Kjernekapital	2.520
Eksponeringsmål	23.789
Uvektet kjernekapitalandel	10,6 %



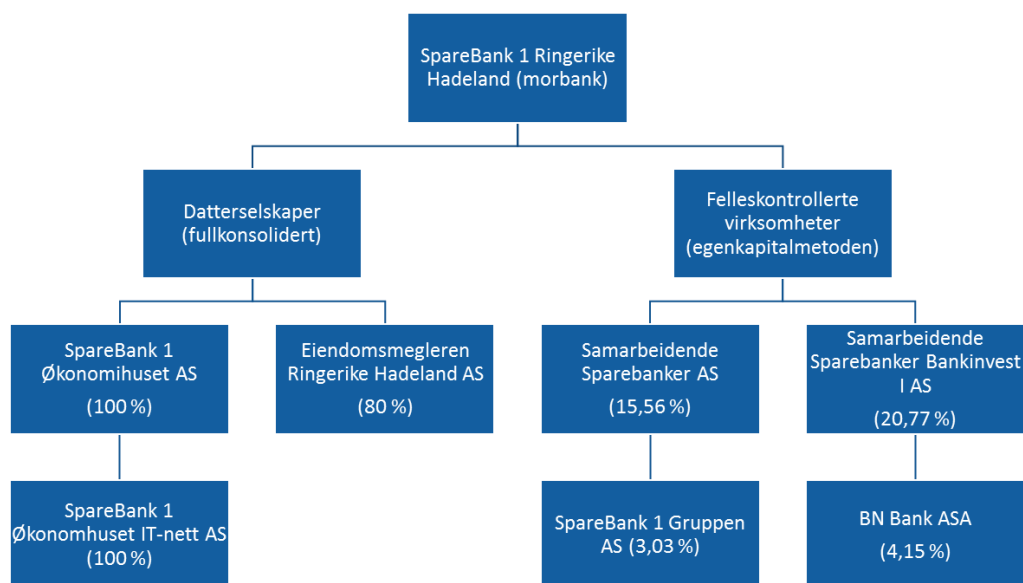
\* Forholdsmessig konsolidert f.o.m. 2018

## 4 Konsernet

### 4.1 Konsernstruktur

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har hovedkontor i Hønefoss og til sammen 5 kontorer i Ringerike- og Hadelandsregionen samt Nittedal. Konsernets hovedvirksomhet er salg og formidling av finansielle produkter og tjenester, samt eiendomsmegling og regnskapstjenester/økonomisk rådgivning.

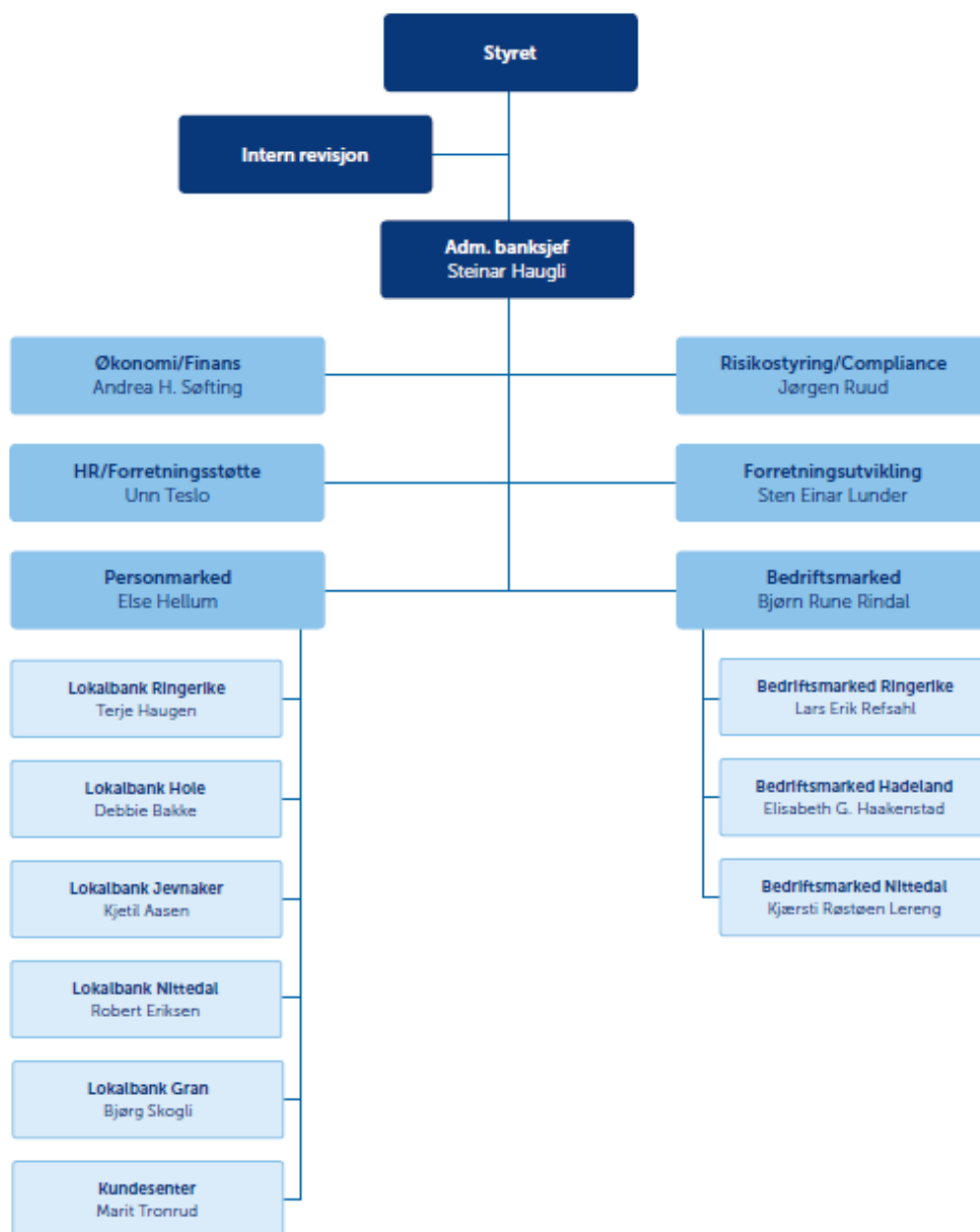
Bankkonsernet SpareBank 1 Ringerike Hadeland omfatter per 31. desember 2018 morbanken, to datterselskaper og to felleskontrollerte virksomheter.



For nærmere informasjon om virksomheten i konsernet, SpareBank 1 Gruppen og banksamarbeidet, se side 14-18 i årsrapporten 2018 som er lagt ut på bankens hjemmeside.

## 4.2 Organisasjonskart

Morbanken SpareBank 1 Ringerike Hadeland er per 31.12.2018 organisert slik det fremgår av figuren nedenfor.



For nærmere om styret og ledelsen, se side 23-26 i årsrapporten 2018 som er lagt ut på bankens hjemmeside.

## 4.3 Risiko- og kapitalstyring

### 4.3.1 Overordnet risikoprofil

Kjernevirksomheten til SpareBank 1 Ringerike Hadeland er å skape verdier gjennom å ta bevisst og akseptabel risiko. Konsernet bruker betydelige ressurser på å utvikle gode risikostyringsystemer og -prosesser.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal ha en moderat risikoprofil. Risiko- og kapitalstyring skal støtte opp under konsernets strategiske målbilde og bidra til opprettholdelse av ønsket risikoprofil. Risiko- og kapitalstyringen skal videre sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Dette skal oppnås gjennom:

- Å ha en tydelig bedriftskultur som kjennetegnes av høy bevissthet om risikostyring og konsernets verdigrunnlag
- Å ha en god forståelse av hvilke risikoer som er drivere for inntjening, kostnader og tap
- Å i størst mulig grad prise tjenester og produkter i tråd med underliggende risiko
- Å ha en tilstrekkelig soliditet sett i forhold til langsiktige strategiske mål og valgt og risikoprofil
- Å utnytte diversifiseringsgevinster
- Å unngå at uventede enkelthendelser skader konsernets finansielle stilling i alvorlig grad

Målsatt risikoprofil skal reflekteres i øvrige deler av rammeverket for risikostyring, eksempelvis ved fastsettelse av fullmakter og rammer for operativ styring.

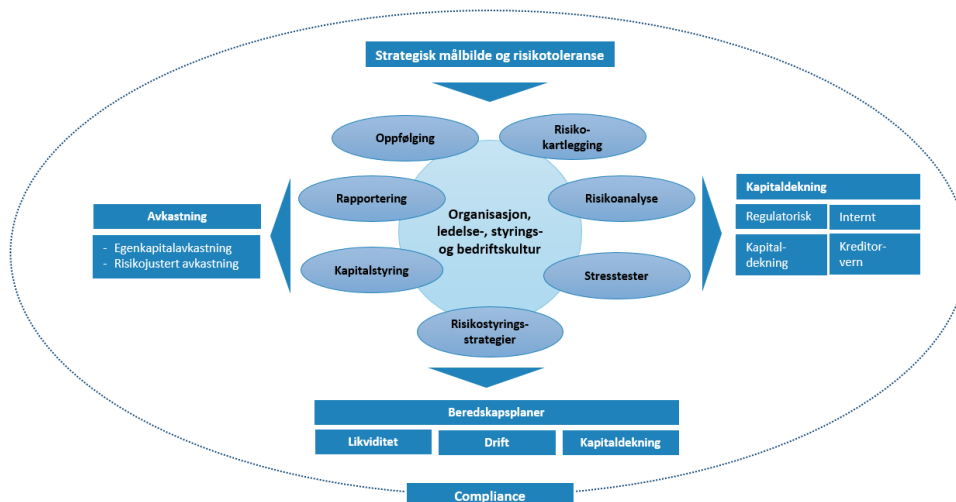
### 4.3.2 Rammeverk for risiko- og kapitalstyring

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risiko- og kapitalstyring er virksomhetsstyringen bygget på følgende rammeverk:

- Konsernets strategiske målbilde
- Organisering og bedriftskultur
- Risikokartlegging
- Risikoanalyse
- Finansiell framskriving og stresstester
- Risikostrategier (fastsettelse av risikoevne og risikovilje)
- Kapitalstyring (inkl. avkastning og kapitaldekning)
- Rapportering og oppfølging
- Evaluering og tiltak
- Beredskapsplaner
- Compliance (etterlevelse)

Sammenhengen mellom de enkelte elementene kan oppsummeres som i figuren nedenfor

## Rammeverk for risiko- og kapitalstyring



### 4.3.2.1 Strategisk målilde og risikotoleranse

Rammeverket for risiko- og kapitalstyring tar utgangspunkt i konsernets strategiske målsetninger uttrykt i konsernstrategien og ønsket risikoprofil slik denne er fastsatt i konsernets overordnede risikostrategi og policy for risiko- og kapitalstyring.

### 4.3.2.2 Risikoidentifikasjon og -analyse

Proessen for risikoidentifikasjon er framoverskuende og dekker alle vesentlige risikoområder og skal gjennomføres minimum årlig eller oftere når særlige forhold tilser det. Risikoanalysen skal danne grunnlag for hvordan konsernet forstår og styrer risikoene. For de områder hvor risikoen vurderes som høy skal det implementeres nye kontroll- og styringsverktøy eller foretas en vurdering om aktiviteten skal legges ned.

### 4.3.2.3 Finansiell framskriving og stresstester

Det foretas to finansielle framskrivinger, minimum årlig:

- Finansiell framskriving av forventet utvikling de neste 3-5 årene
- Finansiell framskriving av et alvorlig, men ikke usannsynlig økonomisk tilbakeslag de neste 3-5 årene.

Den finansielle framskrivingen av forventet utvikling bygger på konsernets prognose for gjeldene periode. Prognosen gjenspeiler konsernets strategiske målilde, virksomhetsplaner, krav til kapitaldekning og forventet utvikling i makrobildet i framskrivingsperioden. Formålet med framskrivingen er å belyse hvordan dette påvirker konsernets finansielle utvikling målt i egenkapitalavkastning, fundingsituasjon og kapitaldekning.

Formålet med en finansiell framskriving av et alvorlig økonomisk tilbakeslag er å:

- Vurdere den potensielle tapssituasjonen ut i fra ulike konjunktursituasjoner
- Vurdere sårbarheten til porteføljer/aktiviteter
- Øke forståelsen av hvordan sjokk virker på konsernets lønnsomhet, likviditetssituasjon og kapitaldekning

- Identifisere svakheter i konsernets risikostrategier og prosesser som et hjelpemiddel for å utvikle risikoreduserende tiltak og utarbeidelse av krise- og beredskapsplaner

#### 4.3.2.4 Risikostrategier

Styret har vedtatt risikostrategier knyttet til alle vesentlige risikoområder, samt overordnet policy for risiko- og kapitalstyring og policyer knyttet til alle vesentlige risikoområdene.

Policy for risiko- og kapitalstyring er konsernets interne rammeverk for styring og kontroll. Policyen gir føringer for konsernets overordnede holdninger og prinsipper til risikostyring, og skal sikre at konsernet etablerer og vedlikeholder en effektiv og hensiktsmessig risikostyringsprosess. Dokumentet fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig

De underliggende risikostrategiene og –policyene er styrets instrumenter for fastsettelse av ønsket risikoprofil innenfor ulike risikoområder og skal sikre at man styrer risikoene i tråd med denne. De underliggende risikostrategiene og –policyene fastsettes av styret og revideres ved behov, minimum årlig.

#### 4.3.2.5 Kapitalstyring

Konsernet skal ha en kapitalstyring som bidrar til:

- Tilfredsstillende ren kjernekapitaldekning ut fra ønsket risikoprofil og myndighetsfastsatte krav.
- Langsiktig og god tilgang på innlån i kapitalmarkedene
- Tilfredsstillende egenkapitalavkastning
- Stabil og forutsigbar utbyttepolitikk som sier at minst halvparten av konsernets resultat skal deles ut kontant
- Utnyttelse av vekstmuligheter i konsernets markedsområde

På grunnlag av det strategiske målbilde og resultatet av kapitalvurderingsprosessen skal det årlig utarbeides en kapitalplan. Det skal som et minimum benyttes to ulike framskrivinger av konsernets utvikling for de neste 3-5 årene basert på et forventet utvikling i perioden, samt en situasjon med alvorlige, men ikke usannsynlig økonomiske tilbakeslag. Med grunnlag i framskrivingene skal styret og ledelsen foreta en samlet vurdering av om kapitalnivået er tilstrekkelig og tilpasset konsernets risikoprofil og strategiske målbilde.

Konsernets målsetninger om ren kjerne-, kjernekapital- og samlet kapitaldekning skal sikre tilstrekkelig kapital til å oppfylle myndighetspålagte kapitalkrav og ivareta vernet av konsernets kreditorer.

#### 4.3.2.6 Rapportering og oppfølging

Risikorapporteringen har som formål å sikre at alle virksomhetsområder har tilgang på tilstrekkelig og pålitelig risikorapportering. Dette skal sikre oversikt over aktuell risikoeksponering og eventuelle svakheter i risikostyringsprosessen. Rapporteringen skal danne grunnlag for utarbeidelse og oppfølging av aktiviteter og handlingsplaner/kontrollplaner på bakgrunn av funn og vurderinger fra kontroller og risikovurderinger.

Den løpende risikoeksponeringen skal overvåkes. Alle ledere er ansvarlige for den daglige risikostyringen innenfor eget ansvarsområde og skal påse at risikoeksponeringen er innenfor besluttede rammer.

Den overordnede risikoeksponering og risikoutvikling følges opp gjennom periodiske risikoreporter til styret og ledelsen. Overordnet risikoovervåking og rapportering foretas av avdeling for risikostyring og compliance. Formålet med oppfølgingen er videre å vurdere hvor effektiv prosessen for risikostyringen er over tid, og sikre at nødvendige handlinger eller endringer blir gjennomført.

Konsernet har etablert indikatorer med grenseverdier for oppfølging og overvåking. På denne måten sikres tidsriktige vurderinger av behov for eskalering ved negativ utvikling i en eller flere indikatorer.

#### 4.3.2.7 Beredskapsplaner

Konsernets kjernevirksomhet er å ta risiko. Dette vil over tid kunne påføre konsernet større uventede tap, på tross av gode risikostyringssystemer og prosesser. En slik situasjon vil kunne medføre alvorlig press på kapitaldekning, likviditet og drift. Konsernet har utarbeidet beredskapsplaner som inntre dersom banken nærmer seg kritiske nivåer innenfor ulike risikoområder og kapitalnivåer.

#### 4.3.2.8 Compliance (etterlevelse)

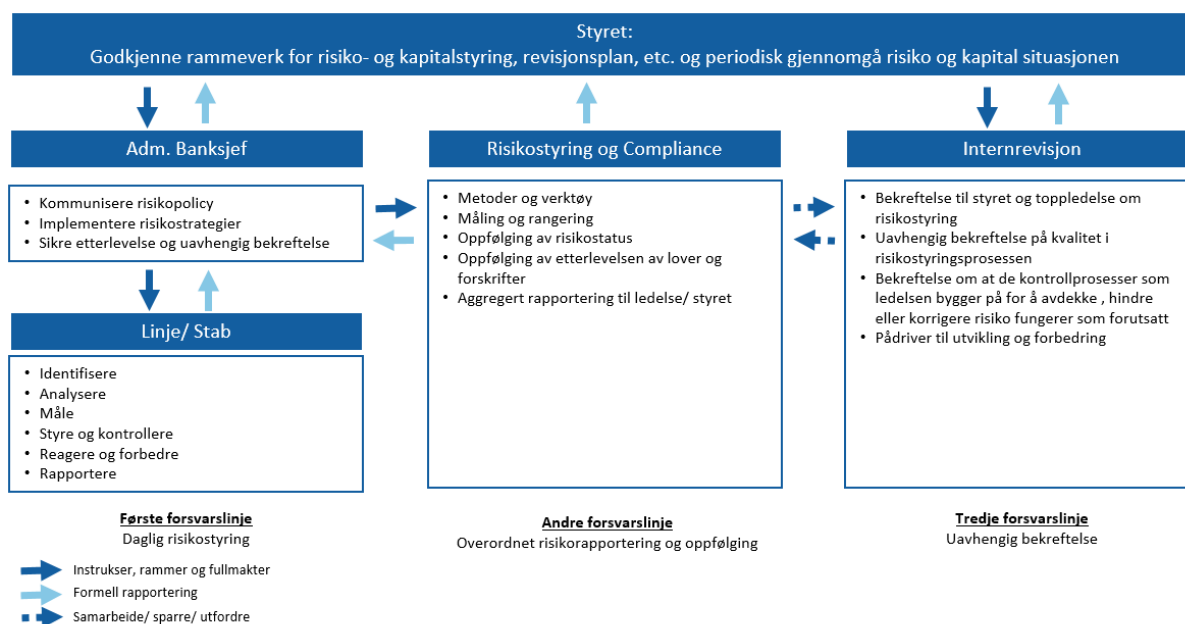
Konsernet er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter slik at konsernet ikke påføres sanksjoner eller annet økonomisk tap som følge av brudd på disse. Effektive virkemidler for å oppnå dette er:

- Et tydelig verdigrunnlag som er klart kommunisert og forstått i bankens organisasjon
- Retningslinjer og rutiner for å fange opp, kommunisere og implementere endringer i lover og forskrifter
- Retningslinjer og rutiner for å følge opp og rapportere etterlevelse av lover og forskrifter

#### 4.3.3 Sentrale roller og ansvarsområder

Styring og kontroll omfatter alle prosesser og kontrolltiltak som er iverksatt av bankens ledelse for å sikre en effektiv drift og gjennomføring av bankes strategier.

Banken legger videre vekt på uavhengighet i risikostyringen. Ansvar for risikostyringen er derfor delt mellom ulike grupper i henhold til figuren under.





Modellen skal sikre uavhengighet i beslutning og rapportering. Et viktig prinsipp er at risikostyringsprosessen er en integrert del av den daglige virksomheten, hvor adm. banksjef og alle ledere og ansatte i konsernet utgjør første linje. Andre linje består av risikostyrings- og compliancefunksjonen. Tredje linje består av Internrevisjon. Det primære ansvaret for god styring og kontroll ligger i første linje, gjennom alle ansattes ansvar for å utføre sitt arbeid i tråd med gjeldende fullmakter, instruksjer og retningslinjer.

**Styret** har ansvaret for å påse at konsernet har en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra strategisk målbilde, vedtatt risikoprofil og myndighetspålagte krav. Styret fastsetter de overordnede målsettingene relatert til risikoprofil og avkastning. Styret fastlegger videre overordnede rammer, fullmakter og retningslinjer for risiko- og kapitalstyringen i konsernet, samt etiske retningslinjer som skal bidra til høy etisk standard. Videre skal styret påse at ledelsen sørger for en hensiktsmessig og effektiv risikostyringsprosess i samsvar med lover, forskrifter og myndighetenes forventninger, samt fastsette beredskaps- og kontinuitetsplaner for å sikre at driften kan videreføres og tap begrenses ved vesentlige uforutsette hendelser.

Styrets arbeid er nedfelt i en årsplan som oppdateres årlig. Dette sikrer at styret har tilstrekkelig tid til og fokus på sentrale oppgaver.

Styret har egne utvalg for risikostyring, revisjon og godtgjøring. Utvalgene skal bistå styret i forberedelsen av saker, men beslutningen skal fastsettes av styret samlet. Instruks for utvalgene fastsettes av styret. Risikoutvalget er et forberedende organ for styret i saker som vedrører konsernets risikostyring og internkontroll, mens revisjonsutvalget forbereder saker som vedrører finansiell informasjon og internkontroll knyttet til denne. Utvalgene består av de samme tre medlemmene utgått av styret, men utvalgene har ikke samme leder. Godtgjøringsutvalget skal tilsvarende bistå styret i dets arbeid med ansettelsesvilkår for administrerende direktør, samt når det gjelder hovedprinsipper og strategi for kompensasjon av det øverste ledersjikt i konsernet. Godtgjøringsutvalget består av tre styremedlemmer.

**Administrerende banksjef** har ansvaret for den overordnede risikostyringen. Det betyr at administrerende banksjef er ansvarlig for at det implementeres effektive risikostyrings-systemer i konsernet og at risikoeksponeringen overvåkes. Administrerende banksjef er videre ansvarlig for delegering av fullmakter og rapportering til styret.

**Ledere av virksomhet- og støtteområdene** har ansvaret for den daglige risikostyringen innenfor sine ansvarsområder, og skal påse at risikostyring –og eksponering er innenfor de rammer og fullmakter som er fastsatt av styret eller administrerende banksjef.

**Avdeling for risikostyring og compliance** er organisert uavhengig av linje- og stabsenheter og rapporterer direkte til administrerende banksjef. I tillegg har avdelingen adgang til å rapporterte direkte til styret. Avdelingen er ansvarlig for uavhengig oppfølging og rapportering av risikoeksponeringen og følger opp at konsernet etterlever gjeldende lover og forskrifter.

I datterselskapene skal det være utpekt en person som skal samarbeide med avdeling for risikostyring og compliance og ivareta risikoansvaret i det respektive datterselskap.

**Internrevisjonen** rapporterer til styret og er primært styrets, men også administrasjonens redskap for overvåking av risikostyringsprosessens effektivitet og hensiktsmessighet. Internrevisjonens anbefalinger til forbedringer blir løpende gjennomgått og vurdert implementert.

#### 4.4 Godtgjørelsesordninger

SpareBank 1 Ringerike Hadelands godtgjørelse til ledende ansatte er i henhold til de regler og retningslinjer som er fastsatt gjennom «Forskrift om godtgjørelsesordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond.

Bankens styre har etablert et eget godtgjøringsutvalg som skal bistå styret i dets arbeid med ansettelsesvilkår for administrerende direktør, samt når det gjelder hovedprinsipper og strategi for kompensasjon av det øverste ledersjikt i konsernet. Godtgjøringsutvalget består av tre styremedlemmer. Intern revisor foretar årlig en uavhengig vurdering om bankens godtgjørelsesordning er i tråd med nevnte forskrift.

Ledende ansatte med videre som faller inn under forskriftens definisjon mottar godtgjørelser i form av fast lønn. Banken har etablert en generell bonusordning for alle ansatte. Ordningen er knyttet opp mot utvalgte kriterier. Ved maksimal oppnåelse utbetales inntil 10 prosent av lønnsbudsjettet fordelt etter den enkeltes lønnsnivå, begrenset til halvannen månedslønn.

Det er ingen form for bonusordninger eller forpliktelser om vurdering av bonus overfor administrerende banksjef eller styreleder.

Det er ingen incentivordninger eller forpliktelser knyttet til aksjebasert godtgjørelse til fordel for ansatte eller tillitsvalgte.

Administrerende banksjef har en avtale om mulig førtidspensjonering ved fylte 63 år med full pensjon av ordinær lønn ved fratredelse. Det er ingen andre ansatte i banken som har avtale om førtidspensjon og ingen ansatte har avtale om etterlønn.

#### 4.5 Overordnet risikoeksponering

SpareBank 1 Ringerike Hadeland eksponeres for en rekke ulike typer risiko hvor de viktigste risikogruppene er:

**Kreditrisiko** er risiko for tap som følge av kunder eller motparters manglende evne eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser.

**Konsentrasjonsrisiko** er risikoen for tap som følge av opphoping av eksponeringer mot kunde, bransje og/eller geografiske områder.

**Markedsrisiko** er risiko for tap som skyldes endringer i observerbare markedskurser som renter, aksjekurser og valutakurser.

**Likviditetsrisiko** er risikoen for ikke å være i stand til å innfri forpliktelser eller ikke evner å finansiere eiendeler, herunder ønsket vekst, uten vesentlige kostnader.

**Operasjonell risiko** er risiko for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser.

**Eierrisiko** er risikoen for at konsernet blir påført et negativt resultat fra eierposter i strategisk eide selskap og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene.

**Omdømmerisiko** er risikoen for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet, dvs. hos kunder, motpart, egenkapitalbevisiere og myndigheter.

**Strategisk risiko** er risikoen for svikt i inntjening/tap som følge av feilslåtte strategiske beslutninger, endringer i rammebetingelser, dårlig implementering av beslutninger eller manglende tilpasning til endringer i rammebetingelser.

**Compliance** risiko er risikoen for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, bøter, økonomisk tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter eller myndighetsfastsatte retningslinjer.

**Forretningsrisiko** er risikoen for uventede inntekts- og kostnadssvingninger ut fra andre forhold enn kreditt, markeds-, operasjonell- og/eller likviditetsrisiko.

**Risikoen for uforsvarlig gjeldsoppbygging** er risikoen for at konsernets soliditet reduseres uforholdsmessig som følge av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging.

Alle de overnevnte risikotyper er gjenstand periodisk vurdering, enten alene eller i sammenheng.

## 5 Kredittrisiko

Kredittrisiko utgjør konsernets største risikoområde. Kredittrisiko defineres som risiko for tap knyttet til at kunder eller andre motparter ikke kan gjøre opp for seg til avtalt tid og i henhold til skrevne avtaler, og at mottatte sikkerheter ikke dekker utestående krav.

Kredittrisiko oppstår i tre av bankens forretningsområder; (i) utlån, kreditter og garantier for personkunder, (ii) utlån, kreditter og garantier for bedrifter, og (iii) utlån og investering i banker, obligasjoner og ansvarlige lån.

Bankens tilgang til korrekt og fullstendig finansiell informasjon og generell kredittinformasjon om låntakere er avgjørende for bankens vurdering av den kredittrisiko som er knyttet til den enkelte låntaker. Bankens utlånsportefølje består i hovedsak av lån til private og små -og mellomstore foretak lokalisert i Ringerike-, Hadelands- og Nittedalsregionen. Banken kjenner markedet godt og innhenter nødvendig dokumentasjon som et ledd i kredittbehandlingen.

I tillegg til den spesifikke risiko som ligger i bankens utlånsportefølje, vil bankens fremtidige tapsutvikling også påvirkes av andre faktorer som for eksempel den generelle økonomiske utviklingen, fremtidig rentenivå og bankens løpende håndtering av kredittrisikoen.

Utlån til personkunder er i all hovedsak boligfinansiering. Kvaliteten i personmarkedsporteføljen vurderes å være god. Det meste av personmarkedslånene er sikret med pant i fast eiendom og belåningen er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdiene. Dette tilsier begrenset tapspotensiale så lenge disse verdiene ikke forringes vesentlig.

Risikoen i bedriftsmarkedsporteføljen vurderes å være moderat. Den totale kreditteksponeringen er størst mot næringsseiendom og eiendomsprosjekter hvor engasjementet er sikret med pant i fast eiendom hvor belåningsgraden er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdiene.

Det har de siste årene vært svært lave tap på utlån og banken følger aktivt opp løpende engasjementer. Kreditter beslutes i henhold til bankens bevilgningsreglement. Overvåking av kredittrisikoen skjer fortløpende gjennom bankens risikoklassifiseringssystem og systemer for tidlig varsling av sentrale utviklingstrekk (early warning). God risikokultur, lavt rentenivå, kombinert med lav arbeidsledighet i bankens markedsområde, er blant årsakene til lave tap og mislighold.

### 5.1.1 Styling og kontroll av kredittrisiko

Styling og kontroll av kredittrisiko er beskrevet i bankens kredittpolicy. Styret har gjennom dette fastsatt mål og rammer for bankens kredittrisiko. Bankens kredittpolicy er utledet av bankens overordnede strategi og banken skal ha en moderat risikoprofil for kredittrisiko.

Kredittrisikoen styres gjennom rammeverk for kredittinnvilgelse, engasjementsoppfølging og porteføljestyling. Rammene gjennomgås minimum årlig og etterlevelse overvåkes løpende med kvartalsvis rapportering til styret.

Styret er ansvarlig for bankens låne- og kredittinnvilgelser, men delegerer innen visse rammer kredittfullmaktene til administrerende banksjef, som igjen kan delegere disse innenfor egne fullmakter. Utlånsfullmaktene er gradert i forhold til engasjementsstørrelse og risikoprofil.

Det er gjennom uavhengige revisjoner, stikkprøver og øvrig internkontroll ikke avdekket alvorlige brudd på rammer og fullmakter innenfor kredittområdet i 2018. Vurderingen er at kvaliteten på styring og kontroll av kredittrisiko er god ut fra virksomhetens størrelse, omfang og kompleksitet.

Bankens portefølje av rentebærende verdipapirer påfører også banken kredittrisiko. I bankens policy for styring og kontroll av markedsrisiko er det fastsatt rammer for maksimal portefølje, samt maksimalrammer for eksponering per bransje og utsteder.

#### *5.1.1.1 Kredittrisikomodeller og risikoklassifisering*

SpareBank 1 Ringerike Hadeland benytter sammen med de øvrige bankene og finansierings-selskapene i SpareBank 1-alliansen, felles modeller for beregning av kredittrisiko i innvilgelsesprosessen og på porteføljenivå. Modellene er basert på statistiske beregninger.

Bankens risikoklassifiseringssystem er utviklet for å kunne styre bankens utlånsportefølje i tråd med bankens kredittpolicy og gjennom risikoklassifisering, risikoprising og porteføljestyling bidra til å sikre den risikjusterte avkastningen.

Bankens kredittmodeller bygger på tre sentrale komponenter:

- Misligholdssannsynlighet (PD)
- Eksponering ved mislighold (EAD)
- Tap gitt mislighold (LGD)

#### *5.1.1.2 Misligholdssannsynlighet (PD)*

Bankens kredittmodeller er basert på statistiske beregninger av misligholdssannsynlighet for alle kunder. Misligholdssannsynlighet beregnes på grunnlag av nøkkeltall knyttet til inntjening, tæring og adferd og benyttes som grunnlag for nøkkeltall for risikoklassifisering av kunden. I tillegg benyttes risikoklassen for å klassifisere hver enkelt kunde i en risikogruppe. Modellene er basert på scoring av utlånsporteføljen hvor det tas hensyn til finansiell stilling samt interne og eksterne adferdsdata.

Modellene reflekterer misligholdssannsynlighet i løpet av de neste tolv månedene under de gjeldende konjunkturforhold. Modellen benytter 11 risikoklasser (A-K) hvorav 2 risikoklasser (I-K) for kunder med misligholdte og/eller nedskrevne engasjement, se tabell under. Kundene re-scores månedlig i bankens porteføljestylingssystem.

Modellene valideres jevnlig både med hensyn på evne til å rangere kundene samt å estimere PD-nivå. Den kvantitative valideringen skal sikre at de benyttede estimater for misligholdssannsynlighet, eksponering ved mislighold og tapsgrad ved mislighold holder en tilstrekkelig god kvalitet. Det gjennomføres analyser som vurderer modellenes evne til å rangere kundene etter risiko (diskrimineringssevne), og evnen til å fastsette riktig nivå på risikoparameterne. Resultatene fra validering av bankens kredittmodeller bekrefter at modellens treffsikkerhet er innenfor interne mål og internasjonale anbefalinger.

Risikoklasse	PD		Forklaring
	Fra	Til	
A	0,00 %	0,10 %	Lav risiko
B	0,10 %	0,25 %	Lav risiko
C	0,25 %	0,50 %	Lav risiko
D	0,50 %	0,75 %	Lav risiko
E	0,75 %	1,25 %	Lav risiko
F	1,25 %	2,50 %	Moderat risiko
G	2,50 %	5,00 %	Moderat risiko
H	5,00 %	10,00 %	Høy risiko
I	10,00 %	99,99 %	Høy risiko
J	100,00 %	100,00 %	Misligholdt/Nedskrevet
K	100,00 %	100,00 %	Misligholdt/Nedskrevet

### 5.1.1.3 Eksponering ved mislighold (EAD)

Eksponering ved mislighold (EAD) er en beregnet størrelse som angir eksponering mot kunden ved et fremtidig misligholdstidspunkt. Denne eksponeringen består av henholdsvis utlånsvolum, garantier og innvilgede, men ikke trukne rammer. For trekkrettigheter og garantier benyttes en konverteringsfaktor for å anslå hvor mye av ubenyttede trekkrettigheter og avgitte garantier som blir trukket og gjort gjeldende ved et fremtidig misligholdstidspunkt.

### 5.1.1.4 Tap gitt mislighold (LGD):

"Tap gitt mislighold" angir hvor mye banken potensielt kan tape dersom kunden misligholder sine forpliktelser. Banken estimerer tapsgrad for hvert lån basert på forventet realisasjonsverdi (RE-verdi) på underliggende sikkerheter, gjenvinningsgrad på usikret del av lånene samt kostnadene banken har ved å drive inn misligholdte engasjement. RE-verdi beregnes med utgangspunkt i en realisasjons-verdi i en nedgangskonjunktur (downturn-estimat) iht. krav til LGD beregning for interne risiko- og kapitalstyringsmodeller (IRBA modeller).

## 5.1.2 Eksponering

Per 31. desember 2018 var brutto utlån, inkludert utlån overført til SpareBank 1 Boligkreditt AS og Næringskreditt AS, for banken på NOK 28,2 milliarder kroner, hvorav 19,5 milliarder kroner er utlån til privatmarkedet og 8,7 milliarder er utlån til bedriftsmarkedet. Brutto tolv månedersvekst utgjorde 9,1 (6,1) prosent. Utlån overført til SpareBank 1 Boligkreditt AS utgjør rundt 42 prosent av totale brutto utlån til personkunder, og er innenfor bankens ramme på maksimalt 50 prosent.

Beløp i MNOK	2018	2017	2016	2015	2014
Privatmarked	19.493	17.777	16.416	14.847	13.796
Bedriftsmarked	8.675	8.028	7.922	7.625	6.814
Brutto utlån	28.168	25.805	24.338	22.472	20.610

Banken har noe høyere næringskonsentrasjonsrisiko i bedriftsmarkedsporføljen enn sammenlignbare banker generelt og mot byggeprosjekter og næringsseidendom (omsetning og drift av eiendom) spesielt. Eksponeringen mot eiendomsrelatert virksomhet utgjorde 56 (56) prosent av bankens BM-portefølje ved utgangen av 4. kvartal 2018.

Tabellen nedenfor viser en oversikt over bankens utvikling i ordinære brutto utlån, inkludert utlån overført til SpareBank 1 Boligkreditt AS, fordelt på produkter. Nedbetalingslån utgjorde 85 prosent av bruttoutlån per 31. desember 2018, mens byggelån utgjorde 3 prosent.

Beløp i MNOK	2018	2017	2016	2015	2014
Kasse-/drift og brukskreditter	2.319	2.440	2.647	2.663	2.807
Byggelån	675	424	550	463	479
Nedbetalings-/rammelån	16.780	22.962	21.141	19.346	17.324
<b>Sum brutto utlån</b>	<b>19.774</b>	<b>18.422</b>	<b>17.936</b>	<b>16.797</b>	<b>15.543</b>

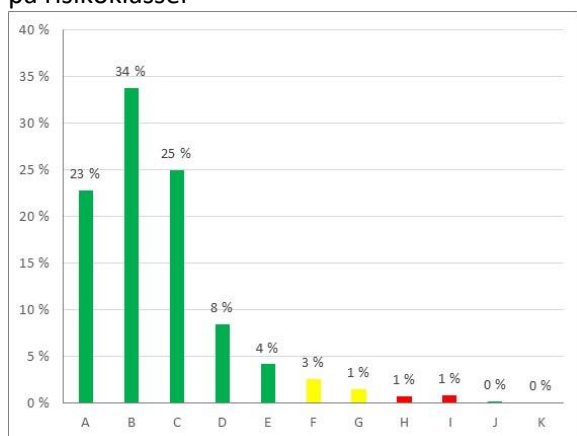
Utlån i kommunene i bankens geografiske kjerneområde utgjorde 76 prosent av bankens samlede utlån per 30. september 2018, mens utlån til kunder i tilgrensende kommuner inkl. Oslo utgjorde 15 prosent av bankens samlede utlånsvolum. Tabellen nedenfor gir en oversikt over bankens fordeling av utlån på geografisk område ekskl. utlån overført til SpareBank 1 Boligkreditt AS.

	PM						BM				SB 1 RH
	Ringerike	Hole	Gran	Jevnaker	Nittedal	Totalt	Ringerike	Hadeland	Nittedal	Totalt	
<b>Totale utlån</b>	<b>4.363</b>	<b>1.442</b>	<b>3.030</b>	<b>1.913</b>	<b>1.625</b>	<b>12.372</b>	<b>6.854</b>	<b>1.910</b>	<b>1.345</b>	<b>10.108</b>	<b>22.480</b>
1. Kommunen	65 %	41 %	45 %	55 %	60 %	55 %	67 %	52 %	44 %	61 %	58 %
2. Tilhørende kjerneområde	11 %	34 %	31 %	21 %	10 %	20 %	13 %	28 %	2 %	15 %	18 %
3. Øvrig markedsområde	5 %	6 %	3 %	5 %	5 %	5 %	9 %	1 %	8 %	8 %	6 %
4. Oslo	10 %	10 %	13 %	10 %	12 %	11 %	3 %	9 %	17 %	6 %	9 %
5. Øvrig	9 %	9 %	8 %	9 %	13 %	9 %	7 %	10 %	29 %	11 %	10 %

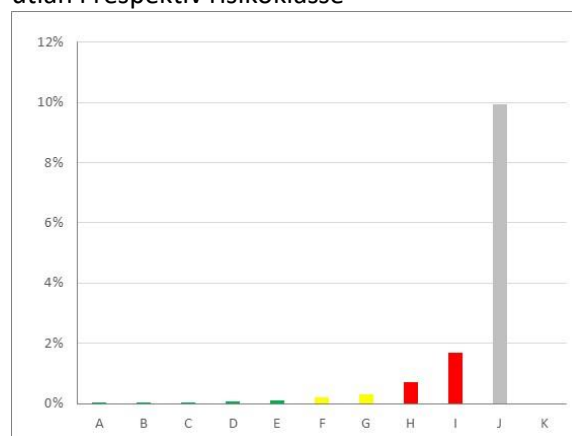
### 5.1.2.1 Personmarkedet

Til tross høy vekst i volum har kredittkvaliteten i utlånsporteføljen vært stabil over tid. Gjennomsnittssaldoen på boliglånene er cirka 1,6 millioner kroner. Porteføljens risikoparametere oppdateres og overvåkes månedlig. Figur 5.1 viser utlånsporteføljen fordelt på misligholdsklassene A til K. Misligholdsklasse A representerer lavest mulig risiko, mens risikoklasse K og J representerer misligholdte og/eller nedskrevne engasjementer. Ved utgangen av 3. kvartal 2018 har 82 (77) prosent av boliglånsporteføljen en misligholdssannsynlighet på under 0,50 prosent (risikoklasse A-C), mens 94 (92) prosent av boliglånsporteføljen klassifiseres som lavrisikoengasjementer (risikoklasse A-E).

Figur 5.1. Totale utlån til personkunder fordelt på risikoklasser



Figur 5.2. Forventet tap (EL) i prosent av totale utlån i respektiv risikoklasse

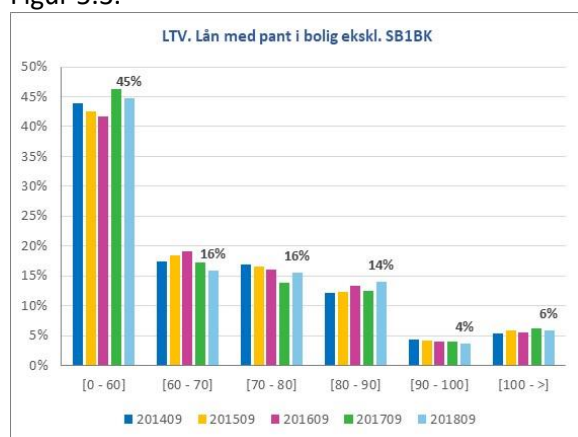


Det meste av personmarkedslånene er sikret med pant i fast eiendom og belåningen er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdiene. Dette tilsier begrenset tapspotensiale så lenge disse verdiene ikke forringes vesentlig. Forventet tap i porteføljen har vært meget lav over tid. Ved utgangen av 3. kvartal er det forventende tapet i porteføljen lik 0,07 (0,10) prosent totale utlån, jevnfør figur 5.2.

Banken har en gjennomsnittlig belåningsgrad i boliglånporteføljen på 58 prosent inkl. boligkreditt og 64 prosent. Belåningsgraden beregnes på innvilget ramme. Utviklingen i LTV avhenger således av kundenes avdragsprofil og utvikling i markedsverdien på eiendommene som er stilt som sikkerhet. Markedsverdien på alle sikkerheter oppdateres månedlig ved hjelp av data fra Eiendomsverdi. Rundt 75 prosent av porteføljen ekskl. boligkreditt, ligger innenfor en LTV på 85 prosent, jevnfør figur 5.3.

Etter innføring av ny boliglånforskrift 01.01.2017, med særskilte regler for Oslo, har den kraftige prisveksten i Oslo snudd, mens det i bankens kjerneområder har vært moderat vekst. Banken etterlever boliglånforskriftens krav til belåningsgrad, gjeldsgrad, betjeningsevne og avdrag. Samlet belåningsgrad i boliglånporteføljen ligger litt i overkant av 2 ganger inntekt, mens samlet belåningsgrad for nye kunder ligger i underkant av 3 ganger inntekten, jevnfør figur 5.3

Figur 5.3.

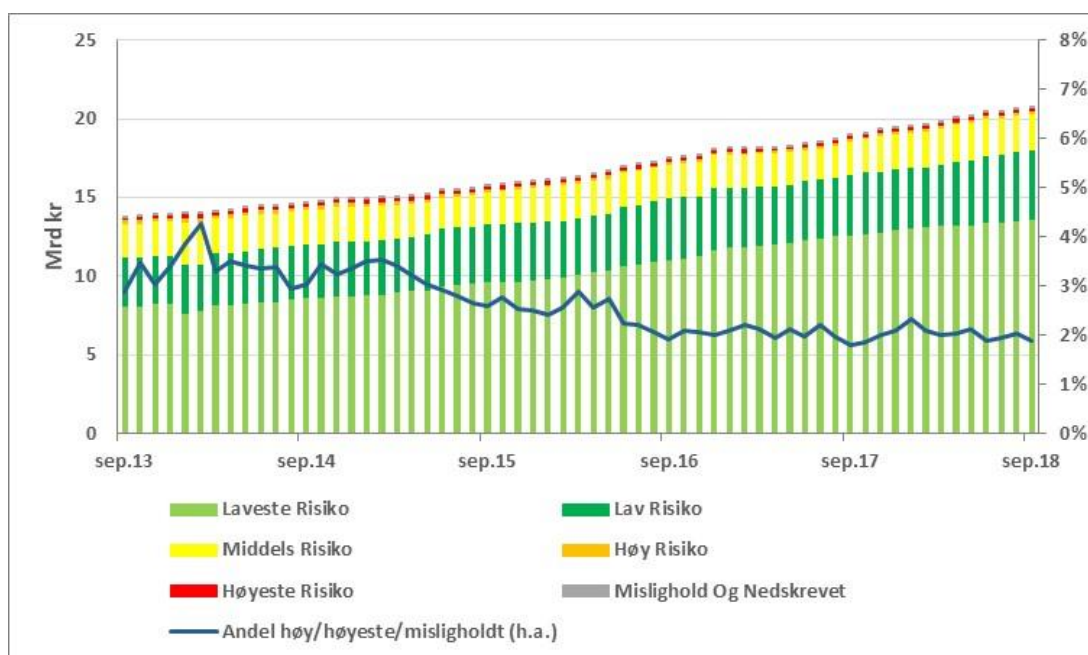


Figur 5.4



Risikoen i bankens PM-portefølje vurderes gjennom bankens kredittmodell som lav, jevnfør figur 5.5. Porteføljen har lav høyrisikoandel, lavt mislighold og lave tap.

Figur 5.5 Personmarked. Total portefølje fordelt på risikogruppe (risiko- og sikkerhetsklasse). Volum i MNOK.

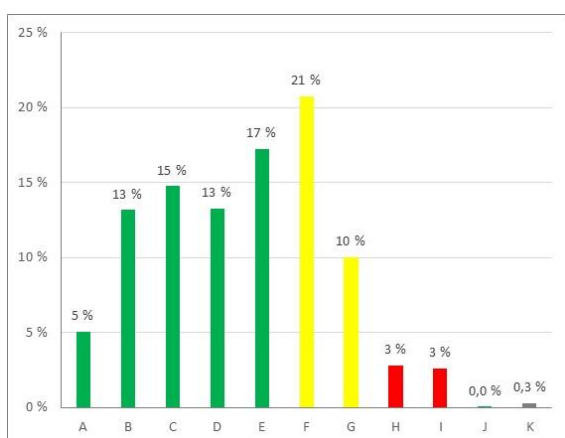


### 5.1.2.2 Bedriftsmarkedet

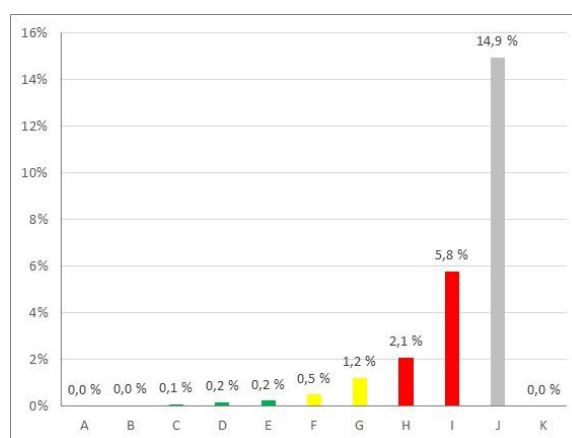
Risikoen i bedriftsmarkedsporteføljen vurderes å være moderat. Den totale kreditteksponeringen er størst mot næringsseiendom og eiendomsprosjekter hvor engasjementet er sikret med pant i fast eiendom hvor belåningsgraden er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdiene.

Kredittkvaliteten i utlånsporteføljen vært relativt stabil over tid. Porteføljens risikoparametere oppdateres og overvåkes månedlig. Figur 5.6 viser utlånsporteføljen fordelt på misligholdsklassene A til K. Misligholdsklasse A representerer lavest mulig risiko, mens risikoklasse K og J representerer misligholdte og/eller nedskrevne engasjementer. Ved utgangen av 3. kvartal 2018 har 33 (34) prosent av BM-porteføljen en misligholdssansynlighet på under 0,50 prosent (risikoklasse A-C), mens 64 (69) prosent av porteføljen hadde en misligholdssansynlighet under 1,25 prosent (risikoklasse klasse A-E -> lav risiko).

Figur 5.6 Totale utlån til bedriftsmarkedets fordelt på risikoklasser



Figur 5.7. Forventet tap (EL) i prosent av totale utlån i respektiv risikoklasse

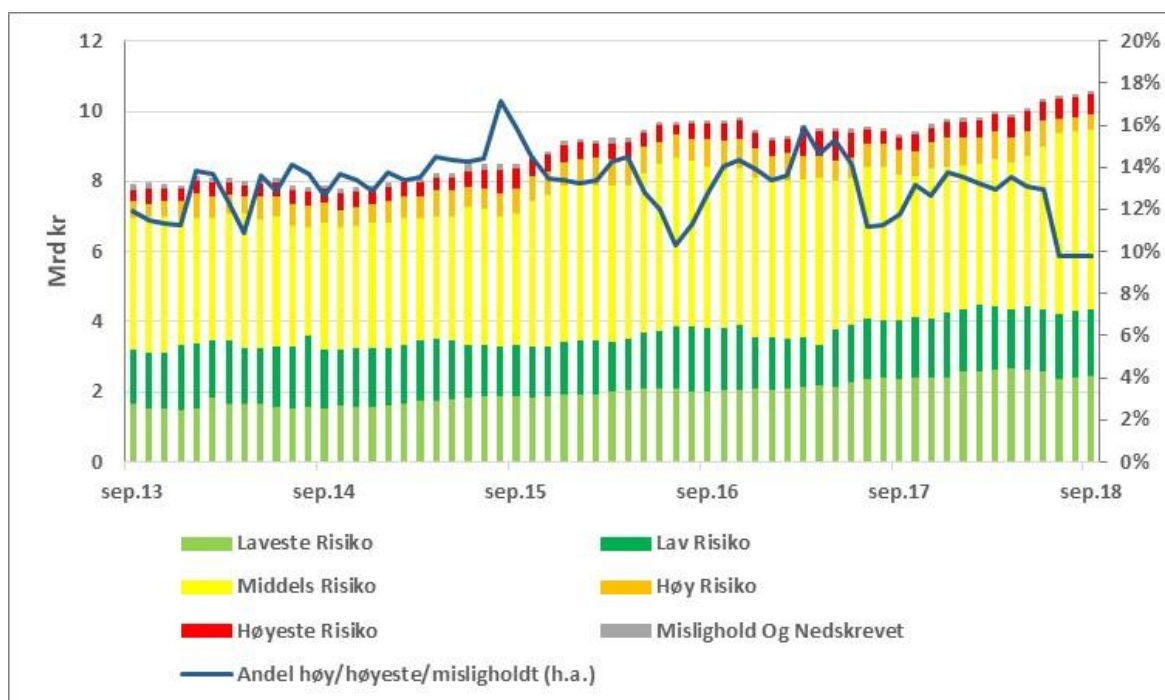


Den totale kreditteksponeringen er størst mot næringsseiendom og eiendomsprosjekter hvor engasjementet er sikret med pant i fast eiendom hvor belåningsgraden er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdiene. Forventet tap i BM-porteføljen har vært relativt lav over tid. Ved utgangen av 3. kvartal 2018 var det forventende tapet i porteføljen lik 0,51 (0,48) prosent BM-porteføljen.

Bedriftsmarkedsporteføljen er noe større enn i sammenlignbare banker. Bedriftsmarkedsporteføljen har god kvalitet målt ved Norges Banks og Finanstilsynets SEBRA-modell, med en målt misligholdssansynlighet for aksjeselskaper i porteføljen på 1,03 prosent. Dette var lavere enn for Norges- og benchmarkportefølje. Banken har videre en lav andel høyrisikoengasjementer i porteføljen, og tap mislighold i porteføljen er på et lavt nivå.



Figur 5.10 Bedriftsmarked. Total portefølje fordelt på risikogruppe (risiko- og sikkerhetsklasse). Volum i MNOK.

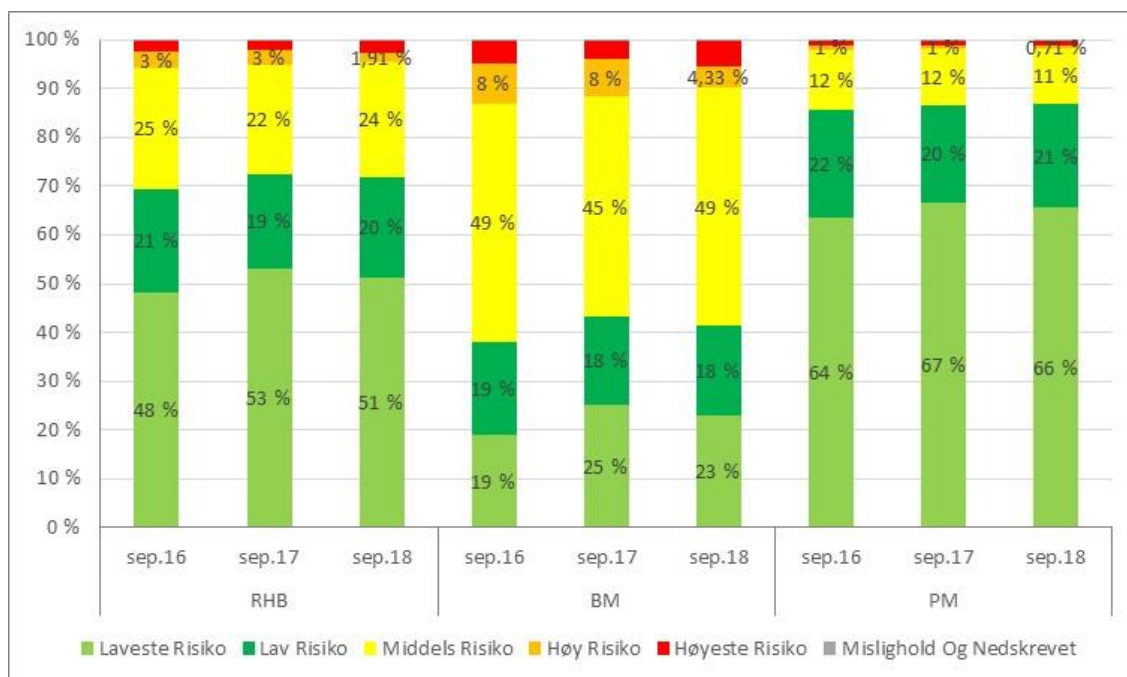


### 5.1.2.3 Totalt

Risikoen i bankens kredittportefølje vurderes gjennom bankens kredittmodeller som lav til moderat;

- Andel lav og laveste risiko i PM porteføljen er 87 (87) prosent.
- Andel lav og laveste risiko i BM porteføljen er 41 (43) prosent, mens andel middels risiko er 49 (45) prosent
- Andel lav og laveste risiko i totalporteføljen er 71 (72) prosent, mens andel middels risiko er 24 (22) prosent.

Figur 5.11 Total portefølje fordelt på risikogruppe (risiko- og sikkerhetsklasse).



## 6 Markedsrisiko

Markedsrisiko defineres som tap som skyldes endringer i observerbare markedsvariabler som renter, aksjekurser og valutakurser.

### 6.1 Styring og kontroll av markedsrisiko

Styringen av markedsrisiko skjer gjennom detaljerte rammer for blant annet investeringer i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente- og valutamarkedene. Rammene vedtas av bankens styre og gjennomgås minimum årlig. Etterlevelse av rammene overvåkes løpende og status i forhold til styrevedtatte rammer rapporteres månedlig. Rammene ligger godt innenfor de maksimalgrenser myndighetene har fastlagt.

Bankens eksponering for markedsrisiko skjer p.t. gjennom plasseringer for å sikre en tilstrekkelig likviditetsportefølje, i porteføljen av strategiske eierandeler eller investeringer i aksjer, verdipapir-fond og egenkapitalbevis (øvrige likvide aktiva). Banken skal ikke ha en handelsportefølje.

Likviditetsporteføljen har som formål å sikre at banken har tilstrekkelige likvide eiendeler til å kunne overleve i 12 måneder uten ekstern finansiering. Som definert i policy for styring av likviditetsrisiko så består den av kontanter/ innskudd i Norges Bank, investeringer i rentepapirer av høy kvalitet og med høy likviditet (eks. statspapirer, andre papirer med 0 % vektning ift kapitaldekningen og obligasjoner med fortrinnsrett, obligasjoner utstedt av kommuner/ fylkeskommuner eller industri med minimum AA-rating) samt innskudd i kredittinstitusjoner og øvrige likvide aktiva.

Styret har vedtatt rammer for markedsrisiko som måles og følges opp jevnlig. Banken beregner markedsrisiko innenfor følgende områder:

- Renterisiko
- Spreadrisiko

- Aksjerisiko
- Valutarisiko

Med **renterisiko** menes risikoen for tap av kapital eller inntekter som følge av endring i markedsrenten. Dette oppstår som følge av avvik mellom tidspunktet for renteregulering på eiendeler og renteregulering på gjeld. Renterisiko reguleres av rammer for maksimal verdiendring ved en endring i rentenivået på 2 prosentpoeng.

Med **spreadrisiko** menes risikoen for endringer i markedsverdi/realistisk verdi av obligasjoner mv. og engasjementer som følge av generelle endringer i kredittspreader.

Med **kursrisiko** menes risiko for tap av kapital eller inntekter som følge av ugunstig kursutvikling på aksjer, egenkapitalbevis og verdipapirfondsandeler. Dette oppstår som følge av bankens investeringer i aksje-, egenkapitalbevis- og verdipapirfondsmarkedet. Bankens risikoeksponering mot denne formen for risiko er regulert gjennom vedtatte rammer for maksimale investeringer i de ulike porteføljene.

Med **valutarisiko** menes risikoen for tap av kapital eller inntekter som følge av ugunstig valutakursutvikling. Dette oppstår som følge av at åpne posisjoner i andre valutaer enn bankens basisvaluta, norske kroner, endrer verdi ved valutakursendring. Rammene for valutakursrisiko er uttrykt ved rammer for maksimal total valutaposisjon samt begrensninger i mulig valutaeksponering.

Se note 15 og 25-29 i årsregnskapet for 2018 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter.

## 7 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for ikke være i stand til å innfri forpliktelser på forfall eller ikke evne å finansiere eiendeler, herunder ønsket vekst, uten vesentlig økte kostnader.

### 7.1 Styring og kontroll av likviditetsrisiko

SpareBank 1 Ringerike Hadelands risikotoleranse og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko og finansieringsrisiko er angitt i bankens likviditetspolicy. Likviditetsstyringen skal organiseres på en slik måte at det sikrer god styring og kontroll av bankens likviditetssituasjon. Dette oppnås ved at banken har klare ansvarsforhold, tilstrekkelig kapasitet, kompetanse og systemer for å gjennomføre likviditetsstyringen. Kortsiktige og langsiktige likviditetsforstyrrelser, både kriser i banken og markedet håndteres i henhold til utarbeidet beredskapsplan. Beredskapsplaner foreligger på både konsern- og alliansenivå.

Likviditetspolicyen, forutsetninger for stresstester og beredskapsplaner skal revideres årlig og godkjennes av styret. Bankens beredskapsplan er tett knyttet opp mot beredskapsplanen til alliansen. Banken samarbeider med andre banker i Alliansen gjennom felles beredskapsplan og samarbeidsorganer både innen likviditetsstyring og risikostyring av likviditetsrisiko.

Bankens rammeverk for styring av likviditetsrisiko skal gjenspeile bankens konservative risikoprofil på området. Banken skal ha en tilstrekkelig buffer av likvide aktiva for å dekke normal drift med moderat vekst i minimum 12 måneder uten tilgang på ekstern finansiering, samt å dekke en netto negativ kontantstrøm neste 90 dager i et stressscenario (stort stress i både bank og marked). Likviditetsbufferen skal ha god omsettelighet og diversifisert sammensetning.

Økonomi/finans overvåker daglig utviklingen av likviditetssituasjonen for banken, mens risikostyring er ansvarlig for overvåkning og rapportering av alle gjeldende rammer og måltall til styret kvartalsvis.

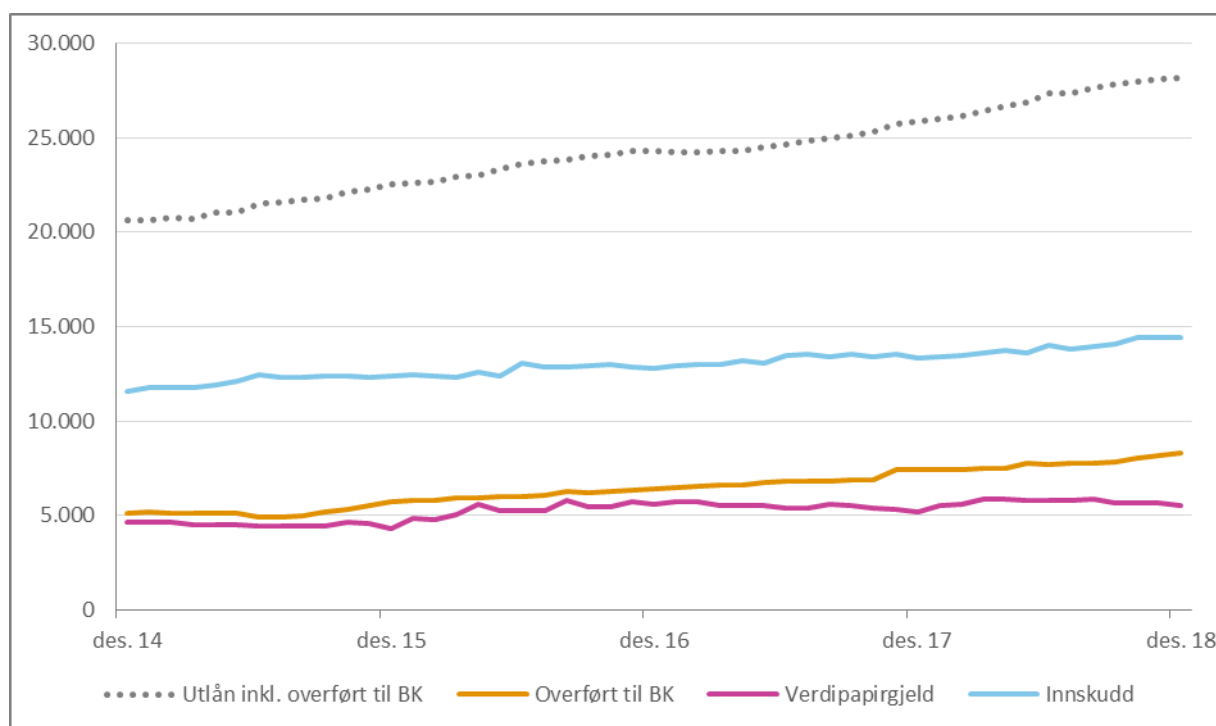
## 7.2 Porteføljeinformasjon

### 7.2.1 Diversifisering og langsiktig finansiering

Likvidetetsrisikoen reduseres gjennom spredning av innlånene på ulike markeder, innlånskilder, instrumenter og løpetider. Bankens ønsker å ha en konservativ risikoprofil, noe som gjenspeiles i en diversifisert finansierings-struktur. Bankens arbeider aktivt for en best mulig diversifisering av finansieringskilder, -produkter og forfall.

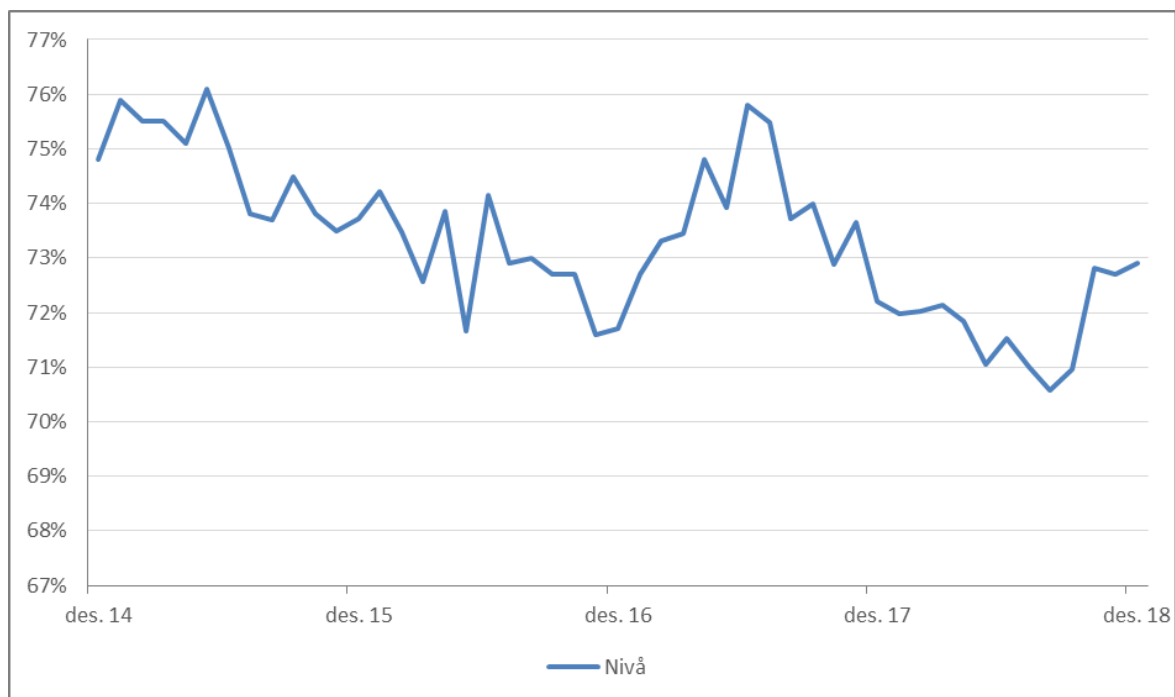
#### 7.2.1.1 Diversifisert finansiering

Figur 7.1 Sammensetning fundingkilder (mill.kroner)



For sikre en diversifisert finansiering har banken etablert rammer for avhengighet av markedsfinansiering, bruk av OMF som finansieringskilde og diversifisering av innskudd.

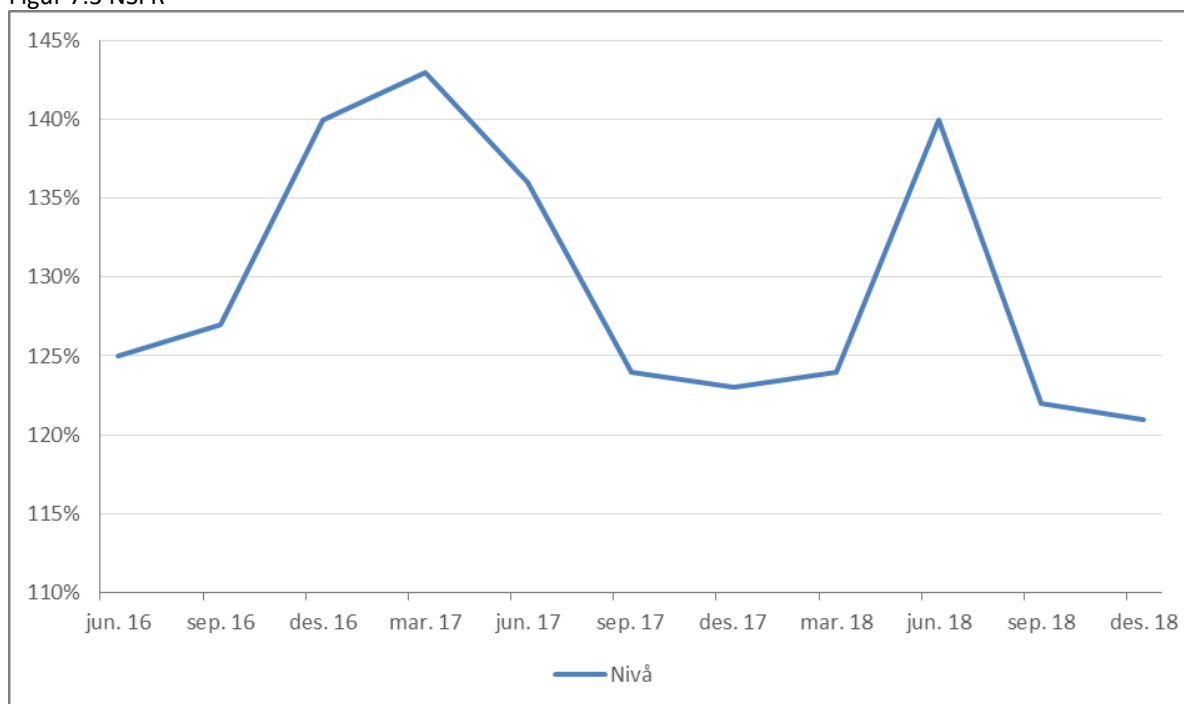
Figur 7.2 innskuddsdekning eksklusiv Boligkreditt siste 4 år



### 7.2.1.2 Langsiktig finansiering

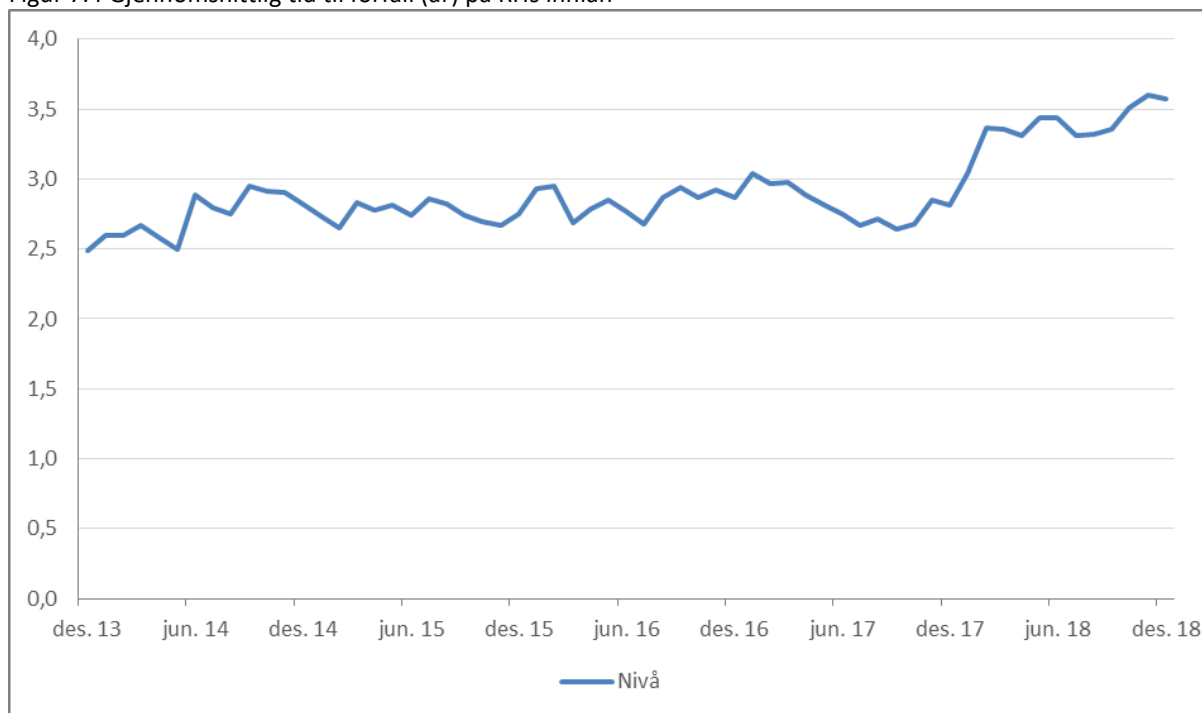
Net Stable Funding Ratio (NSFR) måler RHs andel av stabil finansiering. Langsiktige eiendeler (nevneren i brøken) skal finansieres med et minimum av stabile finansieringskilder (teller). Stabil finansiering er definert som andelen egenkapital og gjeld med løpetid lengre enn ett år. Bankens likviditetspolicy tilsier at NSFR skal være over 100 prosent.

Figur 7.3 NSFR



Volumveid snittdurasjon på samlede ekstern finansiering skal minimum være 2,5 år. Per 31.12.2018 var volumveid snittdurasjon på 3,57 år.

Figur 7.4 Gjennomsnittlig tid til forfall (år) på RHs innlån



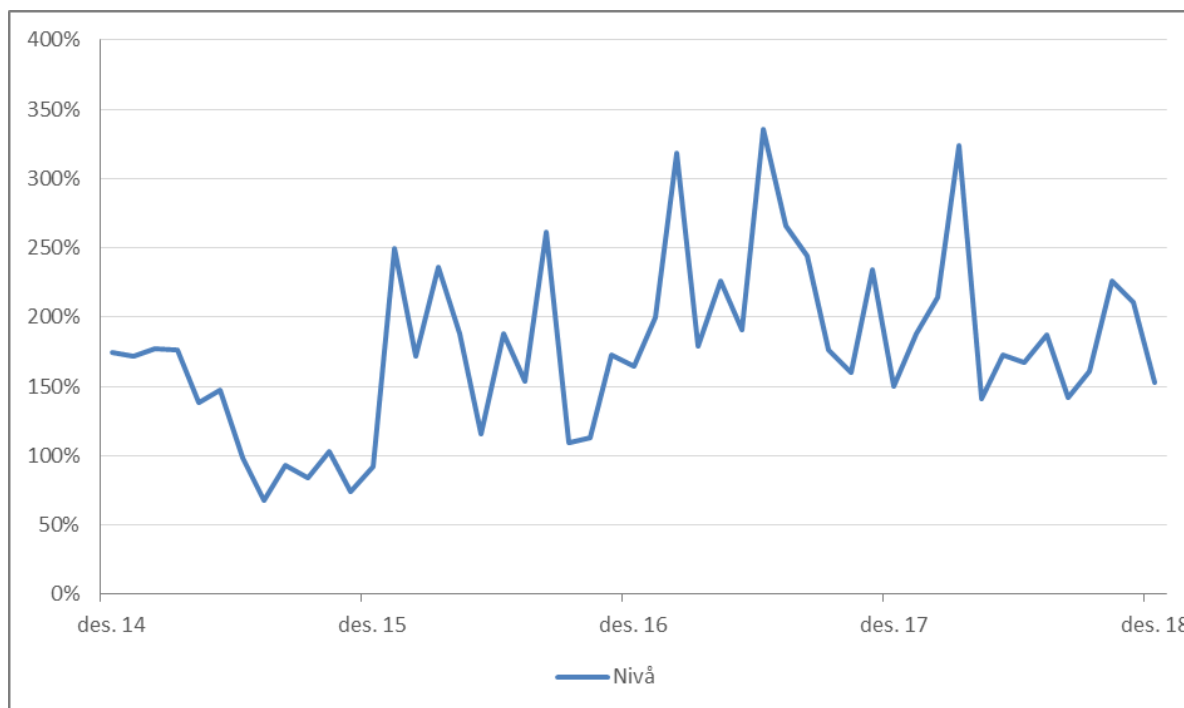
## 7.2.2 Overlevelse

For å bygge opp under målsetningen om lav likviditetsrisiko er det etablert ulike mål for overlevelse på ulike tidshorisonter.

### 7.2.2.1 LCR

Liquidity Coverage Ratio (LCR) er et mål på likviditeten i en stresset periode på 30 dager. RH må ha nok likvider til å håndtere store tap av innskudd kombinert med stopp i tilgang på ny ekstern finansiering. LCR skal dekke både en institusjonell krise og en systemkrise. LCR-tallet beregnes ut fra en brøk hvor teller består av tilgjengelige likvider av høy kvalitet, og nevner består av forventet utgang av innskudd og innlån. LCR rapporteres månedlig til Finanstilsynet.

Figur 7.5 Utvikling LCR



Se note 16 og 17 i årsregnskapet for 2018 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av likviditetsrisiko.

## 8 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Mens banken bevisst tar markeds- og likviditetsrisiko, er operasjonell risiko en risikotype man i størst mulig grad ønsker å unngå.

### 8.1 Styring og kontroll av operasjonell risiko

Den operasjonelle risikoen i konsernet skal karakteriseres ved få og små operasjonelle hendelser. Den praktiske styringen av operasjonell risiko i konsernet baserer seg på hovedaktivitetene som fremkommer:

- Risikoanalyser
- Tap, hendelser og kundeklager
- Kontinuerlig forbedring
- Leder bekreftelsen

#### 8.1.1 Risikoanalyser

Operasjonell risiko er ikke et tillegg til allerede eksisterende risikokategorier, men kan sies å være en "prosessrisiko" som vil være tilstede i selve prosessen med å håndtere blant annet kreditt-, markeds- og likviditetsrisiko. Operasjonell risiko relatert spesifikt til prosesser innenfor nevnte områder vil derfor som hovedregel vurderes ved risikoanalyser av disse områdene.

Avdeling for risikostyring og compliance skal fasilitere risikoanalyser og bistå med metodikk og verktøy som gjør det mulig for førstelinjen å gjennomføre egne risikoanalyser

### 8.1.2 Tap, hendelser og kundeklager

Banken har en etablert praksis for registrering av uønskede hendelser. En samlet oversikt over uønskede hendelser bidrar til at banken har fokus på de rette områdene hva gjelder kvalitet og internkontroll. I begrepet uønskede hendelser ligger kundeklager, vesentlige IT-hendelser og andre hendelser.

Tap og hendelser skal gjennomgås periodisk for å avdekke vesentlige eller systematiske feil, svakheter og forbedringsområder. Alle medarbeidere i banken har et ansvar for å rapportere hendelser og kundeklager. Avdeling for risikostyring og compliance er ansvarlig for at disse blir registrert i hendelsesdatabasen i henhold til egne rutiner.

Det er i løpet av 2018 rapportert om 51 hendelser mot tilsvarende 45 hendelser for 2017. Dette kan indikere at bankens ansatte er bevisste på hendelsesrapportering, og ser at dette bidrar til organisatorisk læring.

### 8.1.3 Kontinuerlig forbedring

Avdeling for risikostyring og compliance skal registrere og følge opp vesentlige forbedringsforslag basert på rapporter fra internrevisjon og tiltak basert på erfaringer fra Finanstilsynet eller anbefalinger fra andre uavhengige kontrollorganer. Alle ledere med ansvar for å følge opp tiltak, skal jevnlig oppdatere fremdrift på igangsatte aktiviteter i forbedringsdatabasen.

### 8.1.4 Lederbekreftelsen

Alle ledere av virksomhet -og støttefunksjoner har ansvar for den daglige risikostyringen, samt for å sikre at det foreligger en god internkontroll innenfor sitt ansvarsområde. Alle ledere skal rapportere status og utvikling i årlig lederbekreftelse, samt vurdere risikokultur som et element i analyser og kartlegginger for sine områder. Lederbekreftelsen skal gi administrerende banksjef og styret informasjon om risikostyringen er forsvarlig ivarettatt, herunder at rutiner, retningslinjer og lover/regler følges. Lederbekreftelsen er en viktig del av konsernets systematiske arbeid med kvalitet. Arbeidet med lederbekreftelsen koordineres av avdeling for risikostyring og compliance.

## 9 Compliance risiko

Compliancerisiko er risikoen for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, bøter, økonomisk tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter eller myndighetsfastsatte retningslinjer.

### 9.1 Styring og kontroll

Avdeling for risikostyring og compliance har det overordnede ansvaret for å koordinere compliancearbeidet.

Konsernets ledelse er ansvarlig for implementering og etterlevelse av lover og forskrifter, mens den enkelte medarbeider er ansvarlig for den daglige, løpende etterlevelse. Hendelser og brudd på complianceområdet blir på samme måte som for operasjonell risiko registrert og fulgt opp via konsernets hendelsesdatabase.

## 10 Eierrisiko

Eierrisiko er risikoen for at konsernet blir påført et negativt resultat fra eierposter i strategisk eide selskaper, eller at konsernet må tilføre ny egenkapital i strategisk eide selskaper, enten dette skyldes kraftig vekst eller for å sikre videre drift som følge av underskudd.



## 10.1 Styring og kontroll

Konsernet utøver sin eierstyring i eide selskap gjennom formelle styringsorganer i Samarbeidende Sparebanker (SamSpar), SpareBank 1 Gruppen AS, Alliansesamarbeidet og de øvrige eide selskapene. I 2012 ble "Samsparhuset" etablert med 11 årsverk blant annet for å styrke bankenes innflytelse innenfor SpareBank 1 Alliansen. Antall årsverk siden økt og 17 stykker per 30.09.2018.

## 10.2 Eksponering

Konsernet har en betydelig risikoeksponering mot SpareBank 1 Gruppen og SpareBank 1 relaterte selskaper. SpareBank 1-alliansen med tilknyttede selskaper er et meget viktig strategisk fundament som gir banken tilgang på produkter, teknologi, kompetanse og markedsprofilering og bidrar til at banken kan være en selvstendig lokalbank.

Hoveddelen av konsernets eierrisiko er knyttet til underliggende kredittrisiko, markedsrisiko og forsikringsrisiko i de eide selskapene.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland er per 31.12.2018 eksponert for eierrisiko gjennom følgende eierposisjoner.

- SpareBank 1 Boligkreditt AS, eierandel 4,49 %
- SpareBank 1 Næringskreditt AS, eierandel 2,17 %
- SpareBank 1 Kredittkort AS, eierandel 2,97 %
- SpareBank 1 Finans Østlandet AS, eierandel 5,0 %
- BN Bank ASA 4,15 %

I tillegg behandles enkelte mindre eierandeler i felleskontrollerte virksomheter med mindre beløp.